

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ІМЕНІ П. Л. ШУПИКА

Фармацевтичний та медико-профілактичний факультет
Кафедра педагогіки, психології, медичного та фармацевтичного права

На правах рукопису

Кирилюк Оксана Ігорівна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 053 «Психологія»

**на тему: «Формування професійної мотивації у майбутніх
клінічних психологів»**

Керівник:

Блінов Олег Анатолійович,

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки, психології, медичного та фармацевтичного
права НУОЗ України імені П.Л. Шупика

Рецензент:

Бєславина Тетяна Іванівна,

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри практичної психології та соціальних технологій Приватного
вищого навчального закладу «Європейський університет»

Робота містить результати власного дослідження автора. Використані
здобутки інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ О.І.Кирилюк
(підпис)

Робота допущена до захисту 02 грудня 2024 року.

Завідувач випускової кафедри

_____ професор В.В. Краснов
(підпис)

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Кирилюк О.І. Формування професійної мотивації майбутніх клінічних психологів. Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 053 «Психологія». Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика. МОЗ України, Київ, 2024.

У кваліфікаційній роботі розглянуто проблему формування професійної мотивації у майбутніх клінічних психологів як ключового аспекту їхньої підготовки в вищих навчальних закладах. Метою дослідження було всебічно проаналізувати професійну мотивацію студентів, виявити її особливості та чинники, що її формують, а також оцінити вплив різних видів мотиваційних факторів на процес навчання.

Особлива увага приділяється значущості роботи клінічного психолога, особливо в закладах охорони здоров'я, який виконує важливу роль у реабілітації, підтримці та збереження психічного здоров'я населення. Проте, попри значну кількість випускників цієї спеціальності, відсоток працевлаштування за фахом залишається досить низьким, відповідно потреба у кваліфікованих спеціалістах даного напрямку в медичній галузі зростає.

Дослідження вказує на те, що професійна мотивація є вирішальним фактором для забезпечення стійкого інтересу до професії та її практичного освоєння. Формування мотивації на етапі навчання сприяє подоланню таких викликів, як низька професійна впевненість чи недостатня поінформованість про перспективи кар'єри.

У першому розділі подано теоретичний аналіз літератури щодо сутності професійної мотивації, її структури та значення для розвитку особистості й професійної діяльності. Другий розділ присвячено аналізу сучасних методик оцінки мотивації, висвітленню їхніх переваг та детальному опису обраних інструментів, які використовувалися в роботі для дослідження мотиваційної сфери. У третьому розділі представлено результати емпіричного дослідження, проведеного серед студентів спеціальності 053 «Психологія» Національного університету охорони здоров'я ім. П.Л. Шупика.

Результати дослідження показали, що домінуючими мотивами студентів є внутрішні, зокрема професійні мотиви та прагнення до творчої самореалізації. Це свідчить про усвідомлений вибір професії та здатність інтегрувати навчання у власну систему цінностей. Встановлено, що підтримка викладачів, наявність наставників і можливості для професійного розвитку суттєво впливають на формування мотивації. Запропонована модель формування професійної мотивації.

Результати роботи підтверджують, що формування професійної мотивації є важливим чинником у підготовці майбутніх клінічних психологів, забезпечуючи їхню здатність до самореалізації, емоційної стійкості та готовності працювати.

Ключові слова: мотив, мотивація, формування мотивації, професійна мотивація, майбутні клінічні психологи.

SUMMARY

Kyryliuk O.I. Formation of professional motivation of future clinical psychologists. The manuscript.
Qualification work for the master's degree in specialty 053 “Psychology”.
Shupyk National Healthcare University of Ukraine.
Ministry of Health of Ukraine, Kyiv, 2024.

The qualification work deals with the problem of forming the professional motivation of future clinical psychologists as a key aspect of their training in higher education. The purpose of the study was to comprehensively analyze the professional motivation of students, identify its features and factors that shape it, and assess the impact of various types of motivational factors on the learning process.

Particular attention is paid to the importance of the work of a clinical psychologist, especially in healthcare institutions, who plays an important role in the rehabilitation, support and preservation of the mental health of the population. However, despite the large number of graduates of this specialty, the percentage of employment in the specialty remains quite low.

The study shows that professional motivation is a crucial factor in ensuring sustained interest in the profession and its practical mastery. Formation of motivation at the stage of study helps to overcome such challenges as low professional confidence or lack of awareness of career prospects.

The first section presents a theoretical analysis of the literature on the essence of professional motivation, its structure and importance for personal and professional development. The second section is devoted to the analysis of modern methods of motivation assessment, highlighting their advantages and a detailed description of the selected instruments used in the study to investigate the phenomenon of motivation. The third section presents the results of an empirical study conducted among students of the specialty 053 “Psychology” of the Shupyk National Healthcare University of Ukraine.

The results of the study showed that the dominant motivations of students are internal, including professional motives and the desire for creative self-realization. This indicates a conscious choice of profession and the ability to integrate learning into their own value system. It has been found that teacher support, the presence of mentors, and opportunities for professional development significantly affect the formation of motivation. A model for the formation of professional motivation has been developed that takes into account internal and external factors, integrating the desire for self-realization with support from teachers and the academic environment.

The results of the work confirm that the formation of professional motivation is an important factor in the training of future clinical psychologists, ensuring their ability to self-realization, emotional stability and willingness to work.

Keywords: motive, motivation, motivation formation, professional motivation, future clinical psychologists.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ	
СТУДЕНТІВ-КЛІНІЧНИХ ПСИХОЛОГІВ	11
1.1. Феномен поняття мотивації та характеристика мотиваційної сфери у науково-психологічній літературі.....	11
1.2. Психологічні умови формування мотиваційної сфери майбутнього клінічного психолога	22
1.3. Особливості розвитку мотивації професійної діяльності студентів- психологів протягом навчання у закладах вищої освіти	31
Висновки до розділу I	38
РОЗДІЛ II. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДІВ	
ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ МАЙБУТНІХ	
КЛІНІЧНИХ ПСИХОЛОГІВ.....	39
2.1. Вибір напрямку дослідження та постановка задач	39
2.2. Методи дослідження мотиваційної сфери студентів-психологів	43
2.3. Опис загальної методики проведення дослідження.....	45
Висновки до розділу II.....	54
РОЗДІЛ III. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ	
СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ.....	55
3.1. Методика і організація процедури дослідження мотивації майбутніх клінічних психологів.....	55
3.2. Аналіз результатів дослідження.....	61
3.3. Практичні рекомендації щодо формування та розвитку мотивації для досягнення професійного успіху в роботі майбутніх клінічних психологів	80
Висновки до розділу III	88
ВИСНОВКИ	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	91
Додатки.....	102

ВСТУП

*«Людина, що не знає нічого, може навчитися,
справа тільки в тому, щоб запалити в ній
бажання вчитися»
Д. Дідро*

Актуальність дослідження. З огляду на соціально-економічні та політичні виклики сучасного життя в Україні та зростаючий рівень депресивності серед населення, професія клінічного психолога набуває дедалі більшої популярності й затребуваності. На сьогодні клінічна психологія є однією з провідних і найважливіших галузей психології, що відіграє вагомий роль у сучасній системі охорони здоров'я та в соціальній сфері загалом. Тому підготовка кваліфікованих клінічних психологів є важливою потребою суспільства. Їхня діяльність є вирішальною для надання допомоги людям із психічними та емоційними проблемами, а також для покращення їхнього якості життя і сприяння загальному психічному добробуту. Відтак, студенти, що обрали спеціалізацію з клінічної психології, повинні опановувати не лише психологічні знання, а й знайомитися з ключовими поняттями, розробленими медичною наукою.

Однак для успішної роботи клінічного психолога важливо не тільки володіння знаннями та навичками, але й наявність глибокої та стійкої професійної мотивації. Саме тому формування професійної мотивації у майбутніх фахівців стає одним із ключових завдань у системі професійної орієнтації та підготовки спеціалістів.

Завдяки зростаючій популярності психологічної науки, багато молодих людей прагнуть здобути професію психолога або отримати додаткову психологічну освіту у галузі клінічної психології. Знання, здобуті у вищому навчальному закладі, дозволяють клінічному психологу мати широкий вибір у працевлаштуванні, не обмежуючись лише психологією. Проте, попри значну кількість випускників цієї спеціальності, відсоток працевлаштування за фахом залишається досить низьким. Сьогодні існують соціальні фактори, що перешкоджають ефективній роботі психологів, зокрема недостатня

готовність суспільства сприймати психолога як фахівця, здатного допомогти, а також культурні стереотипи щодо вирішення особистих проблем.

Отже, низький рівень професійної мотивації серед клінічних психологів помітний як під час навчання, так і загалом у виборі професії.

Розв'язання сучасних викликів у підготовці кваліфікованих спеціалістів обумовлює потребу у впровадженні нових підходів і форм організації навчальної діяльності студентів. Одним із головних завдань системи професійної освіти є розвиток професійної мотивації студентів, стимулювання їхнього творчого потенціалу, розкриття особистісних ресурсів та спрямування їх на ефективне використання для досягнення успіхів у майбутній професійній діяльності.

У різні періоди розвитку психологічної науки мотивація, як важливий психічний феномен, що регулює поведінку особистості, досліджувалася в багатьох напрямках психології. Темі мотивів і мотивації присвячено чимало праць як вітчизняних, так і зарубіжних учених (А.М. Вознюк [18], Ф.М. Подшивайлов [56-60], С.О. Микитюк [46-46], Н.М. Бадмаєва [4], М.Й. Боришевський [15], О.Л. Кондратенко [36], І.В. Ляшенко [40], Дж. Аткинсон, В.К. Вілюнас [16], В.І. Ковальов [34], Д.К. Мак-Клелланд [42], Д.М. Узнадзе [81], Х. Хекхаузен [80] тощо). У рамках мотиваційної сфери розглядаються потреби як внутрішні джерела активності, природа мотивів і мотивації, їх взаємозв'язок, типи мотиваційних утворень, онтогенетичні аспекти розвитку мотиваційної сфери, а також мотиви просоціальної та девіантної поведінки, навчальна і професійна мотивації особистості.

Варто зазначити, що формування факторів професійної мотивації стало об'єктом наукового інтересу багатьох сучасних вітчизняних дослідників: С.Д. Максименка [43], Л.М. Карамушки [31], В.О. Моляко [47], Е.О. Помиткіна [66], Р.П. Попелюшки [67], В.В. Рибалка [75], М.В. Савчина [76], В.А. Семиченко [77] та інших. Проте, у світлі концепції освіти впродовж життя, ця проблема набуває дедалі більшої актуальності.

Аналіз актуальності й стану психологічних аспектів становлення та

розвитку мотиваційної сфери особистості в психолого-педагогічній науці та практиці вказує на потребу усунення суперечностей між стабільністю мотиваційної сфери, що є важливим елементом збереження цілісності особистості, та педагогічними підходами, які передбачають формування певних особистісних якостей. Це також включає протиріччя між необхідністю врахування психологічних аспектів розвитку мотивації кожного студента і недостатньою орієнтацією професійної підготовки студентів на проєктування їхньої навчальної та майбутньої професійної діяльності клінічних психологів. Усе це підкреслює актуальність теми дослідження, яка відображена у дипломній роботі.

Мета дослідження полягає в аналізі та визначенні основних факторів, які впливають на розвиток професійної мотивації у майбутніх клінічних психологів.

Об'єкт дослідження: професійна мотивація у майбутніх клінічних психологів.

Предмет дослідження: формування професійної мотивації у майбутніх клінічних психологів.

Завдання:

- Провести аналіз наукової літератури та дослідницьких джерел, що стосуються вивчення мотивації та факторів, які впливають на формування мотиваційної сфери.
- Емпірично дослідити домінуючу мотивацію, мотивацію до успіху та мотивацію уникнення невдач, переважаючі мотиви формування мотивації у студентів-психологів освітньо-професійної програми «Клінічна психологія та психологічна допомога», які навчаються на магістратурі в НУОЗ ім. П.Л. Шупика. Проаналізувати результати опитування та оцінити ефективність проведеного дослідження.
- На основі результатів констатувального етапу експерименту розробити практичні рекомендації щодо розвитку мотивації як досягнення

внутрішнього чинника професійного успіху в діяльності майбутнього психолога

Для досягнення мети та виконання завдань було використано різні методи:

- **Теоретичні методи:** аналіз, синтез, порівняння та узагальнення даних наукових джерел.
- **Емпіричні методи:**

Анкетування, спрямоване на вивчення мотиваційних установок і професійної спрямованості студентів.

Тестування, що включає використання психодіагностичних методик для оцінки різних аспектів мотивації, зокрема:

опитувальник «Мотивація успіху та страх невдачі» (А. Реана);

методику «Мотивація навчання у ВНЗ» (Т. І. Ільїна);

методику дослідження мотивації професійної діяльності (К. Замфір);

методику «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» (А. А. Реан, В. А. Якунин);

діагностику мотивації навчальної діяльності за методикою Н. Ц. Бадмаєвої, розробленою на основі опитувальника А. А. Реана і В. А. Якуніна.

Гіпотеза дослідження: Професійна мотивація майбутніх клінічних психологів буде сформована ефективніше, якщо використовуватиметься комплексний підхід, що включає індивідуалізовані методи мотиваційного впливу, наставництво викладачів і мотиваційні тренінги.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що:

– удосконалено теоретичне розуміння процесів формування професійної мотивації у майбутніх клінічних психологів через виокремлення специфічних внутрішніх та зовнішніх чинників, що мають визначальний вплив на цей процес;

– розроблено практичні рекомендації щодо розвитку мотивації як чинника досягнення професійного успіху в діяльності майбутніх клінічних психологів;

- запропоновано модель формування професійної мотивації, яка базується на адаптації загальнопсихологічних теорій мотивації до специфіки професійної діяльності клінічного психолога.

Практичне значення отриманих результатів:

1. Результати дослідження можуть бути використані в навчально-виховному процесі при підготовці майбутніх фахівців, в навчальних програмах та мотиваційних курсах для майбутніх клінічних психологів, що дозволить посилити їхню професійну орієнтацію та емоційну готовність до виконання професійних обов'язків.
2. Розроблені методичні рекомендації можуть використовуватися викладачами психологічних дисциплін для створення сприятливого мотиваційного середовища в закладах вищої освіти, що сприяє професійному розвитку студентів.
3. Результати можуть бути корисні для психологів-консультантів і кар'єрних наставників у процесі професійної підготовки студентів, а також для оптимізації процесу відбору кандидатів до навчання за спеціальністю «Клінічна психологія».

База дослідження: дослідження проводилося серед студентів, які навчаються за спеціальністю 053 «Психологія» освітньо-професійної програми «Клінічна психологія та психологічна допомога» магістерського рівня освіти Національного університету охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика. У процесі дослідження використовувалися опитувальники, створені на основі обраних психодіагностичних методик.

Публікації, виступ на конференції під час навчання: Кирилюк О.І. «Формування професійної мотивації у майбутніх клінічних (медичних) психологів» / Науково-практична конференція з міжнародною участю «YOUNG SCIENCE 5.0» (для молодих вчених) 24 травня 2024 року в НУОЗ

України імені П.Л. Шупика. Збірник матеріалів Секції «Клінічна психологія та психологічна допомога».

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що налічує 101 найменування, додатків на 13 сторінках. Основний зміст роботи викладений на 87 сторінках і містить 6 таблиць, 12 рисунків. Загальний обсяг роботи – 114 сторінок.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ- КЛІНІЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

1.1. Феномен поняття мотивації та характеристика мотиваційної сфери у науково-психологічній літературі

У цьому розділі здійснено аналіз основних підходів до вивчення проблеми мотивації у сучасній психології, викладених у наукових джерелах і публікаціях. Визначено основні поняття, такі як «потреба», «бажання», «мотив», «мотивація», «мотиваційна сфера особистості», а також обґрунтовано модель мотиваційної сфери особистості. Окремо структуровано психологічні чинники, що впливають на формування мотиваційної сфери особистості майбутнього клінічного психолога.

Проблема мотивації є ключовою в психології навчання загалом та в процесі підготовки клінічних психологів зокрема. Раніше працювати клінічними психологами могли лише особи з медичною освітою. Однак Міністерство охорони здоров'я залучило до мультидисциплінарних команд, які надають реабілітаційну та медичну допомогу, також професіоналів у сфері психології. Так, згідно з наказом МОЗ від 30.09.2022 року №1782 «Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 28 жовтня 2002 року №385», до списку посад для осіб з вищою немедичною освітою були додані «клінічний психолог» та «психотерапевт». У цьому наказі зазначено вимоги до спеціальностей і спеціалізацій цих фахівців [51]. Також були внесені зміни до Класифікатора професій ДК 003:2010 — Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників, ВІПУСК 78 «Охорона здоров'я», відповідно до наказу МОЗ від 29 березня 2002 року №117 [50]. Психологічну допомогу, яку надаватимуть відповідні фахівці, включено до Класифікатора медичних інтервенцій НК 026/2021, і вона є частиною реабілітаційної та паліативної допомоги, як це визначено Законом

України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» та Порядком надання паліативної допомоги, затвердженим наказом МОЗ від 04.06.2020 №1308 [52]. На сьогодні така практика розповсюджена не лише в медичній сфері, а й у соціальному секторі та відповідає вимогам сучасності. Клінічна психологія є галуззю, яка досліджує та лікує психічні розлади і труднощі, з якими люди стикаються в повсякденному житті. Ця сфера має велике значення для підтримання нашого психічного здоров'я [61].

Історія клінічної психології бере свій початок у 19 столітті, коли лікар Філіп Пінель запровадив концепцію «морального лікування» для психіатричних пацієнтів. Він відкинув поширену думку, що пацієнтів слід утримувати в обмежених умовах і регулярно застосовувати фізичне покарання. Натомість Пінель прагнув надавати пацієнтам індивідуальну та гуманну терапію. У 1896 році австрійський лікар Зігмунд Фройд заснував психоаналітичний напрям, що був орієнтований на дослідження та лікування психічних розладів, зокрема неврозів і фобій. У 20 столітті клінічна психологія продовжувала розвиватися, з'явилися нові технології, методи та підходи до лікування різноманітних психічних розладів. На сьогодні клінічна психологія включає численні методи та підходи, що базуються на емпіричних дослідженнях і теоріях психіки та поведінки [61]. Це велика сфера, яка пропонує широкий спектр професійних можливостей — від підтримки пацієнтів і консультування до проведення наукових досліджень, де розробляються нові методи лікування психічних розладів. Для успішного навчання та роботи майбутнім професіоналам у галузі клінічної психології необхідна стійка мотивація.

Процес мотивації включає формування готовності до дій, вибір напрямку (цілей), визначення засобів і методів дій, місця та часу для дій, оцінку ймовірності успіху, а також розвиток упевненості у правильності та необхідності цих дій. До факторів, які впливають на мотивацію, належать потреби, мотиви, світогляд, особистісні особливості, уявлення людини про

себе, її фізичні та психічні можливості, функціональні й емоційні стани, почуття, знання про оточення і прогноз змін у ньому [75,76].

Завдяки використанню мотивації можливо розкрити внутрішні резерви особистості для її розвитку, навчання та виховання, оскільки мотивація впливає не лише на продуктивність діяльності, а й на особистісний розвиток. Вивчення особистості неможливе без врахування її мотиваційної сфери, яка має вирішальний вплив на її поведінку, ставлення до різних сфер життя, взаємини з іншими людьми, а також на навчальну, професійну та організаційну діяльність.

Ще давні філософи, зокрема Аристотель, Платон та Сократ, звертали увагу на питання мотивації та мотивів. Вони були першими, хто досліджував спонукальні сили, що впливають на поведінку людини, а також внутрішні та зовнішні чинники, які впливають на життєдіяльність людей. Перші спроби законодавчого регулювання системи мотивації працівників з'явилися близько 2 тис. років до н.е., коли цар Вавилону Хаммурапі запровадив мінімальний рівень заробітної плати для різних працівників [43].

Мотивація – це стан внутрішньої енергії та ентузіазму, що спонукає людину діяти певним чином задля досягнення бажаних цілей. Це сила, яка мотивує людей працювати з високою відданістю та зосередженістю, навіть у складних обставинах. Мотивація виявляється в конкретних формах людської поведінки і є рушійною силою їхніх вчинків [44].

Мотиваційна сфера особистості – це центральна область особистісного простору, де перетинаються всі координатні осі (особистісні властивості), що визначають характер мотиваційних процесів [21]. Основними поняттями, які розкривають сутність мотиваційної сфери, є нужда, потреба, бажання, когнітивний контроль (воля, вольові зусилля), намір, мотивація та мотив [1]. Для узагальнення цих понять та їх значень в сучасному освітньому контексті важливо дослідити їхню природу.

Нужда є об'єктивною характеристикою організму, що відображає нестачу в чомусь зовнішньому і спонукає до взаємодії з навколишнім

середовищем. При дискомфорті, викликаному нуждою, людина не завжди усвідомлює, чого їй бракує і як можна задовольнити цю потребу [1].

У «Психологічному словнику» під редакцією В.І. Войтка потреба визначається як необхідність у чомусь [14]. Потреба є конкретизованою формою нужди, опредмеченою у психіці (але не завжди у свідомості). Нужда, що насичена афективною енергією, перетворюється на потяг, а потреба, насичена такою енергією, породжує бажання [20]. За визначенням з психологічного словника, бажання є одним із структурних компонентів розвитку вольового процесу, що виражає актуальні потреби людини. Від потягу бажання відрізняється тим, що воно є більш усвідомленим, тоді як потяг залишається переважно неусвідомленим. Бажання – це важливий аспект психологічного стану особистості, що передуює її поведінці та діяльності [9].

Когнітивний контроль — це свідомий процес спрямування афективної енергії (фізичної енергії організму, опосередкованої бажаннями) на виконання дій, необхідних для задоволення усвідомленої потреби; когнітивний контроль частково супроводжує мотиваційний процес, починаючи з моменту виникнення бажання [1].

Намір — це рішення людини здійснити певну дію з конкретною метою. Він пов'язаний з волею і є вольовою установкою особистості, яка передуює будь-якій дії та є її попереднім фактором. Наприклад, для ефективного навчання необхідно спочатку сформулювати твердий намір навчатися [9].

Мотив у загальному розумінні — це те, що визначає, стимулює та спонукає людину до дії, тобто усвідомлена потреба. Мотиви можуть включати ідеали, інтереси, переконання, соціальні установки. У психологічній літературі зустрічаються різні визначення мотиву людської поведінки, зокрема:

- мотиви — це усвідомлені спонуки. Мотивами діяльності можуть бути бажання, почуття, інтереси та інші елементи свідомості (В.І. Селіванов);

- потреби, коли активізуються, стають мотивами діяльності особистості, спонукаючи до дії, сприяючи здійсненню одних дій і перешкоджаючи іншим (Г.А. Фортунатов, А.В. Петровський);
- мотив — це вербалізація мети і програми, яка дозволяє особі розпочати діяльність; насамперед, це формулювання (уявне, усне або письмове), що є причиною дій людини (К. Обуховський);
- мотиви — це психічні умови та особливості особистості, що визначають її ставлення до окремих об'єктів і явищ зовнішнього світу, яке є відносно обмеженим і мінливим (В.С. Мерлін);
- мотив — це усвідомлена людиною спонук до дії, яка проявляється через порівняння об'єкта потреби (або потягу, прагнення, бажання), емоційного чи афективного змісту переживання цієї потреби та очікуваного результату її задоволення (О.В. Киричук, В.А. Роменець) [16];
- мотив — стійка особистісна характеристика, що включає потреби й є спонукальною причиною дій і вчинків [25];
- В. Вундт, досліджуючи питання мотивів, стверджував, що мотиваційна частина вольового акту складається з уявлень та почуттів, де уявлення спонукають до діяльності, а почуття відволікають від неї, діючи як руйнівна сила [67];
- мотив — це спосіб, за допомогою якого людина, потрапивши в певну ситуацію, пояснює і обґрунтовує свою поведінку, тобто відображає своє ставлення до ситуації та об'єктів [28].

Існує багато визначень мотивів, однак можна стверджувати, що вони є однією з найстійкіших складових мотивації особистості та значною мірою визначають спрямованість її дій. Тож мотив виступає основною «цеглиною» у процесі мотивації.

У людини існує ієрархія мотивів — від найзагальніших, що відображають спрямованість діяльності (життєва концепція, система цінностей), до ситуативних, які пов'язані із задоволенням конкретних потреб у певних обставинах. Деякі з цих мотивів мають більше значення, інші —

менше. Іноді виникають ситуації, коли відбувається конфлікт мотивів, що вимагає від людини вольового рішення, тобто вибору конкретного способу дій для досягнення мети.

Сукупність мотивів, що виконують функції спонукання, спрямування і регулювання діяльності, утворює мотиваційну сферу особистості. Вона включає:

- актуальні мотиви, які безпосередньо стимулюють до діяльності;
- потенційні мотиви, що сформовані, але не проявляються у конкретній діяльності.

Варто зауважити, що мотиваційна сфера особистості є динамічною: мотивація може посилюватися або послаблюватися, а ієрархія та стійкість мотивів змінюватися. У мотиваційній сфері виділяють три зони мотивації:

- центральна зона, де незадоволені потреби у вигляді значущих мотивів стимулюють до активної, напруженої діяльності;
- зона мотивації, пов'язана з потребами, що легко і регулярно задовольняються, їх значущість часто недооцінюється, проте втрата швидко виявляє їх високу особистісну цінність;
- зона мотивації, яка включає потреби, для задоволення яких поки що відсутні можливості, тому вони не викликають відповідної їм діяльності.

У науковій літературі можна знайти чимало визначень феномену мотивації, і цікаво проаналізувати різні підходи науковців до цього поняття.

Мотивація — це сукупність психологічних причин, які стимулюють, підтримують або знижують спрямованість і активність людини, а також коригують її поведінку. Стимул є зовнішнім впливом, який впливає на професійну діяльність і можливості самоствердження студента [45].

Мотивація — це динамічний процес, який включає конкретизацію і усвідомлення потреби, виникнення бажання, формування мотиву та наміру задовольнити потребу. Цей процес може тривати частки секунди, і його окремі компоненти не завжди чітко усвідомлюються людиною [20].

Мотивація також описується як стан, наповнений енергією та ентузіазмом, який спонукає людину працювати певним чином для досягнення поставлених цілей. Вона є силою, яка спонукає людину діяти з високою віддачею та зосередженістю, навіть у складних обставинах, і проявляється у конкретній поведінці. Мотивація, можна сказати, є рушійною силою людських дій [22].

У психології поняття мотивації трактується у двох значеннях: 1) система чинників, що обумовлює поведінку (цілі, інтереси, потреби, мотиви, наміри); 2) характеристика процесу, який підтримує поведінкову активність [12].

Загальнопсихологічний і педагогічний контекст розглядає мотивацію як систему психологічних стимулів, які визначають поведінку та діяльність людини [4]. У загальній психології мотивація (з лат. *movere* — рухати, спонукати) означає те, що стимулює діяльність людини і пояснює, чому вона здійснює ту чи іншу діяльність [12].

Німецький психолог Х. Хекхаузен, який досліджував проблематику мотивів, трактував мотивацію як потребу, спонукання, потяг, схильність і прагнення. Він вважав, що всі ці терміни вказують на «мінливу» спрямованість дії, яка містить ціннісний компонент, досягнення якого прагне суб'єкт [74].

Щодо різноманітних визначень мотивації, О. Леонт'єв зазначав, що в сучасній психології під цим терміном розуміють дуже різні явища — інстинктивні імпульси, біологічні потяги й апетити, переживання, емоції, інтереси, бажання, життєві цілі, ідеали, а іноді навіть подразнення електричним струмом [10]. К. Левін, як спонукальну силу поведінки, розглядав наміри, ототожнюючи їх із мотивами та мотивацією. На його думку, дії, спрямовані на виконання наміру, передбачають прагнення людини до майбутнього, зосередженість на прийнятому рішенні. У намірі найбільш яскраво виражаються значення передбачуваних дій і їх добровільний характер [11].

З цього можна зробити висновок, що система мотивів, яка включає конкретні форми діяльності або поведінки людини, називається мотивацією.

Основою в первісних системах мотивування був інстинкт самозбереження. Людина сприймалася передусім як біологічна істота, яка мала на меті забезпечити себе їжею, захистити та облаштувати житло. Наукові дослідження причин людської активності були започатковані великими мислителями — Аристотелем, Демокрітом, Гераклітом, Платоном, Сократом. Демокріт розглядав «потребу» як ключовий рушійний фактор і вважав, що без потреб людина не змогла б вийти з первісного стану. Першу мотиваційну концепцію сформулював А. Сміт, який вважав, що людину необхідно стимулювати до роботи і контролювати її діяльність. У своїй праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776) А. Сміт запропонував концепцію «економічної людини», підкреслюючи, що головним мотивом діяльності є егоїстичний інтерес, що задовольняється через обмін між людьми [29].

Протягом часу, на основі праць багатьох вчених, з'явилися фундаментальні мотиваційні теорії, які постійно доповнюються та розвиваються, відповідаючи вимогам різних етапів історичного розвитку. Це зумовлено змінами в потребах і соціальних відносинах, еволюцією навчальних процесів та функцій, що використовуються студентами, а також вдосконаленням програм та систем мотивування.

Протягом останніх п'ятдесяти років у світі розроблено понад 50 теорій мотивації, кожна з яких підкріплена сотнями і тисячами досліджень [10, с. 48]. Проте найефективнішим підходом є, можливо, розуміння того, що «людина як представник людського роду має невичерпний потенціал особистісного розвитку, притаманну високорозвиненій особистості здатність до продуктивної суб'єктивної активності — зокрема в таких напрямках, як постановка цілей, воля, ініціатива, творчість... і що ці можливості можуть бути реалізовані кожним індивідом за умови надання необхідної соціальної (в тому числі педагогічної та психологічної) підтримки» [2, с. 5–6].

Нині теорії мотивації поділяють на три основні групи:

1. Первинні теорії, що ґрунтуються на історичному досвіді поведінки людини під час трудової діяльності;
2. Змістовні теорії, які відображають потреби людини в процесі її життєдіяльності;
3. Процесуальні теорії, що фокусуються на процесі винагородження працівників за їхні трудові результати.

Первинні теорії мотивації припускають, що людину до праці стимулюють конкретні мотиви та потреби, які сформувалися на певному етапі історичного розвитку. Ці теорії були сформульовані у XX столітті. Серед основних первинних теорій виділяють:

- теорію «багата та пряника»;
- теорії «Х», «Y» та «Z».

До другої групи належать змістовні теорії мотивації, які включають підходи, що передбачають структуровану класифікацію потреб, що спонукають людину до трудової діяльності (теорія Г. Маррея, теорія А. Маслоу, теорія Д. Мак-Клелланда та теорія Ф. Герцберга).

У своїй теорії Г. Маррей поділив мотиваційні фактори на дві основні групи: первинні (органічні), тобто фізіологічні потреби, та вторинні (психогенні), до яких належать потреби в навчанні, вихованні, соціалізації, повазі та захисті [47].

Абрахам Маслоу припустив, що людина буде мотивованою тоді, коли всі її потреби будуть задоволені. Люди працюють не тільки заради безпеки чи грошей, а заради можливості внести свій вклад і реалізувати власні навички. Він продемонстрував це, створивши піраміду потреб, яка ілюструє мотивацію людей. Маслоу підкреслював, що неможливо досягти вищого рівня потреб, якщо не задоволені потреби нижчого рівня. Потреби на найнижчому рівні є базовими, і якщо вони не задоволені, люди не прагнутимуть до задоволення потреб вищого рівня.

Ієрархія потреб за А. Маслоу:

- **Фізіологічні потреби:** основні для виживання, такі як повітря, сон, їжа, вода, одяг, секс та притулок.
- **Потреби в безпеці:** захист від загроз, нестачі та інших небезпек (наприклад, здоров'я, безпечна зайнятість та власність).
- **Соціальні потреби (приналежність і любов):** потреба в спілкуванні, приналежності, дружбі тощо.
- **Потреби в самооцінці:** потреба у визнанні та повазі.
- **Потреби самоактуалізації:** можливості для особистого розвитку, навчання, творчої, цікавої та складної роботи. Самоактуалізація є найвищою потребою, до якої людина може прагнути [59].

Варто звернути увагу на двофакторну теорію мотивації Ф. Герцберга. Він поділив потреби на дві основні категорії: гігієнічні та мотивуючі чинники. Низька якість гігієнічних чинників може негативно вплинути на мотивацію, але їх покращення зазвичай не посилює мотивацію команди; лише гігієнічних чинників недостатньо для підтримки мотивації, необхідні також мотивуючі чинники [62, 65; 78].

Третю групу теорій мотивації складають процесуальні теорії, які базуються не тільки на потребах людини, а й на її поведінці, очікуваннях та рівні задоволеності винагородою. До них належать теорія очікувань В. Врума, теорія справедливості С. Адамса та комплексна теорія Л. Портера і Е. Лоулера. Теорія мотивації Врума стверджує, що мотивація індивіда залежить від його очікувань щодо майбутніх результатів. Теорія справедливості С. Адамса [51] базується на принципах теорії очікувань, вважаючи, що людина буде вмотивованою лише тоді, коли результати її праці оцінюють адекватно порівняно з іншими працівниками. Комплексна теорія Л. Портера і Е. Лоулера об'єднує ключові положення обох цих процесуальних теорій — теорії очікувань та теорії справедливості.

У сучасних психологічних дослідженнях мотиваційна сфера особистості вивчається переважно в контексті механізмів активності людини. О. Сергєєнкова та Ф. Подшивайлов відзначають можливість типології

особистості, спираючись на окремі показники мотиваційної сфери. Дослідники також пропонують структуру мотиваційної сфери особистості, що складається з чотирьох компонентів: орієнтаційного, мобілізаційного, актуалізаційного та реалізаційного, які разом утворюють цикл (див. рис.1.1) [1].

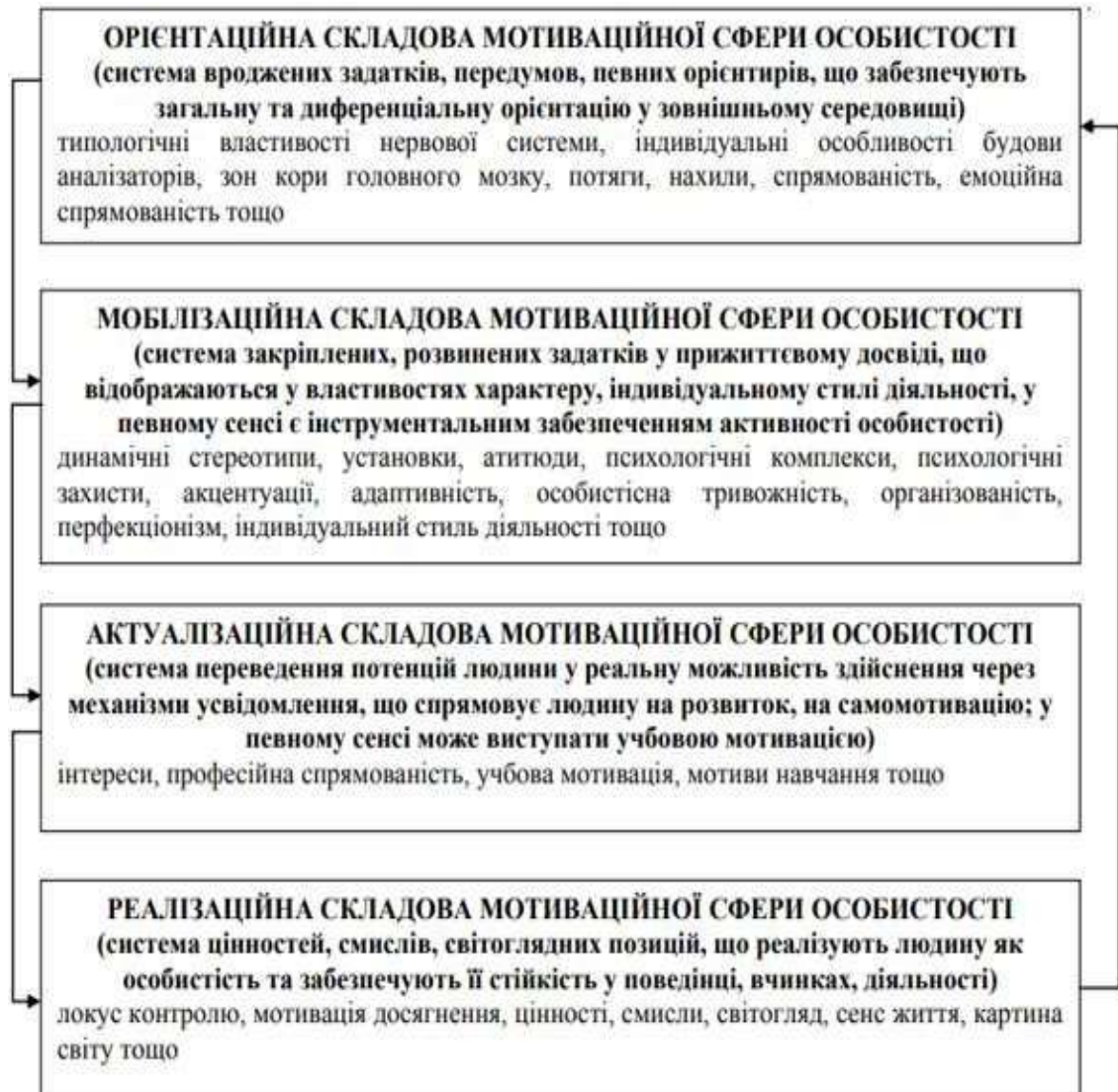

Рис. 1.1. Модель мотиваційної сфери особистості.

Представлена модель є структурованим покроковим алгоритмом функціонування мотиваційної сфери. Кожна з цих систем демонструє безперервний цикл з чотирьох етапів, що характеризують діяльність мотиваційної сфери особистості. У кожному з етапів присутня взаємодія людини з навколишнім середовищем, починаючи з орієнтаційної складової,

яка поступово переходить у мобілізаційну, потім актуалізаційну, і завершується реалізаційною, повторюючись крок за кроком. Ця чотириетапна схема одночасно відображає онтогенетичний розвиток мотивації особистості та рух від вроджених до набутих мотиваційних якостей, які поступово посилюються, розвиваються та усвідомлюються.

Можна сказати, що людина народжується з певними «задатками», які з часом перетворюються на здібності, а згодом закріплюються, стаючи рисами характеру та проявами індивідуальності, що відображають інтереси, захоплення і допомагають орієнтуватися у світі. Водночас, відповідно до закономірностей розвитку, які включають циклічність, нерівномірність та еволюцію (описаних Л. С. Виготським), феномени мотивації можуть переходити з рівня усвідомленого на рівень неусвідомленого, що на певних етапах може визначити, чи стане людина успішною, самодостатньою та впевненою, чи навпаки.

Мотиваційна сфера особистості є цілісною, структурованою, передбачуваною та стійкою за умови регуляції будь-якої активності й сили, що спонукає [53; 57; 39].

Мотивація є важливим чинником для досягнення цілей, які людина ставить перед собою, і дозволяє визначити її можливості та здатність до дій.

1.2. Психологічні умови формування мотиваційної сфери майбутнього клінічного психолога

Сучасна діяльність клінічних психологів значно розширилася і вже виходить за межі клінічної медицини. Сьогодні в медицині відбувається перехід до психологічного розуміння психічних проблем як індивідуальних, так і групових. Знання та методи клінічної психології застосовують у неспецифічній (первинній) профілактиці, орієнтованій на інтеграцію «культури здоров'я» у свідомість людей, на широку популяризацію

психологічно обґрунтованих способів боротьби з шкідливими для здоров'я звичками та поведінкою.

Клінічна психологія є багатопрофільною наукою з міждисциплінарним характером, яка бере участь у вирішенні широкого спектра завдань у системі охорони здоров'я, освіти та соціальної допомоги. Діяльність клінічного психолога спрямована на зміцнення психологічних ресурсів і адаптаційних можливостей людини, гармонізацію її психічного розвитку, охорону здоров'я, профілактику і подолання захворювань, а також на психологічну реабілітацію.

На практиці клінічні психологи займаються вивченням загальнопсихологічних проблем, визначенням норм і патологій, аналізом співвідношення соціальних і біологічних аспектів у людині, свідомого і несвідомого, а також дослідженням розвитку і руйнування психіки [60].

Проблема формування мотиваційної сфери особистості майбутніх клінічних психологів, як і студентів загалом, є надзвичайно актуальною в сучасній психології. Мотивація виступає одним із ключових факторів успішного навчання, проте особливості мотивації змінюються на різних етапах навчального процесу — від першого до останнього курсу, що впливає на саму професійну діяльність. Недостатньо розвинені мотиви до навчальної діяльності можуть бути однією з причин академічної неуспішності студентів [64].

Для майбутніх клінічних психологів мотивація має важливе значення вже на рівні професійного відбору. При аналізі мотивації професійного вибору варто зазначити, що на етапі вибору професії у структурі особистості формується певний мотиваційний конструкт, що включає як усвідомлювані, так і неусвідомлювані мотиви. Професійна мотивація значно впливає на успішність навчання і, відповідно, на освоєння майбутньої професії [52].

Науковці приділяють значну увагу формуванню та розвитку позитивної мотивації у студентів, адже саме це є важливою умовою особистісного зростання та ефективної професійної підготовки. Мотивація є ключовим

фактором для успішного навчання, тому високий рівень мотивації студентів до навчання є критично важливим для організації освітнього процесу.

Мотиви вибору професії є важливими чинниками професійного становлення майбутніх психологів. Серед основних мотивів вступників, які обирають психологію, виділяють бажання допомагати людям, потребу в саморозвитку, інтерес до психології як до нової сфери знань та прагнення отримати престижну професію «психолога-практика» (психотерапевта, консультанта). Ці прагнення багато в чому обумовлені особливостями юнацького віку, зокрема бажанням «пізнати себе» та отримати психологічну допомогу. На додаток, на вибір впливають певні ідеалізовані уявлення про психологію та професію психолога [77].

Знання закономірностей розвитку та формування мотивації допомагає успішно вирішувати завдання навчання й виховання студентів, готуючи їх до ефективного навчання і в майбутньому до продуктивної професійної діяльності. У поведінці людини можна виділити дві функціонально пов'язані сторони: стимулюючу та регуляційну. Стимулююча сторона забезпечує активність та напрямок поведінки і пов'язана з поняттями мотиву та мотивації. Ці поняття охоплюють уявлення про потреби, інтереси, цілі, наміри, прагнення, що є в людини, а також про зовнішні чинники, які спонукають її діяти певним чином та спрямовують її діяльність у процесі її реалізації. Серед усіх понять, що застосовуються в психології для опису та пояснення стимулів у поведінці людини, особливе місце посідають поняття мотивації та мотиву [57].

Термін «мотивація» сучасні психологи трактують у двох аспектах: як систему чинників, що визначають поведінку (потреби, мотиви, цілі, наміри, прагнення тощо), і як характеристику процесу, який стимулює та підтримує активність поведінки на певному рівні [57]. Р. Немов визначає мотивацію як сукупність психологічних причин, які пояснюють поведінку людини, її спрямованість та активність.

Мотивація пояснює спрямованість дій, їх організованість та стабільність у досягненні конкретної мети. На відміну від мотивації, мотив є власною характеристикою суб'єкта, його стійкою особистісною властивістю, яка спонукає до виконання певних дій. Сукупність мотивів, що виконують функції стимулювання, спрямування та регулювання діяльності, утворює мотиваційну сферу особистості. Вона включає:

- актуальні мотиви, які безпосередньо стимулюють до дії;
- потенційні мотиви, що сформовані, але не проявляються в діяльності.

Варто зазначити, що мотиваційна сфера особистості є динамічною і може змінюватися — мотивація може як посилюватися, так і слабшати [11].

За І. С. Коном, професійне самовизначення людини розпочинається ще в дитинстві, коли в грі дитина бере на себе різні професійні ролі і пробує моделювати пов'язану з ними поведінку. Це самовизначення завершується в ранньому юнацькому віці, коли необхідно прийняти рішення, яке вплине на подальше життя [11].

Мотиви діяльності та поведінки людини мають генетичний зв'язок з її органічними та культурними потребами, що визначають необхідність певної активності. Потреби викликають інтереси — спрямованість особистості на певні об'єкти з метою пізнання і освоєння. Мотиви можна поділити за рівнем усвідомленості. Деякі мотиви усвідомлюються яскраво і чітко, такі як обов'язок перед колективом, відповідальність, дисциплінованість. Однак нерідко діють неусвідомлювані спонуки, наприклад, звички чи упередження щодо певних аспектів життя або людей. Внутрішні мотиви включають особисті інтереси, переконання, наміри, ідеали, мету, а також раніше сформовані настанови [56].

Сучасна освітня парадигма в Україні акцентує важливість формування цілісної і розвиненої особистості. Головною ідеєю освіти стає пріоритет соціально-мотиваційних факторів і загальнолюдських цінностей, а також методологічна переорієнтація на особистісний підхід, спрямований на забезпечення активної пізнавальної позиції студента. У зв'язку з цим

особливого значення набуває процес формування мотиваційної сфери студентів, адже саме в цей період у них розвивається нова система поглядів, змінюються цінності, формується стратегія поведінки у стосунках з дорослими, однолітками та викладачами, а також остаточне ставлення до навчання.

Розвиток мотиваційних особливостей є невід'ємною складовою життя особистості. Мотивація як психологічне явище відіграє ключову роль у саморозвитку, допомагає долати фрустрацію, прокрастинацію та ригідність [34].

Формування мотиваційної сфери майбутніх фахівців у закладах вищої освіти передбачає стимулювання до певних дій, насамперед через формування відповідних мотивів. М. В. Артюшина пропонує такі засоби мотивування студентів: стимулювання (використання різних стимулів для формування мотивів) та тренінги для розвитку мотивації. Дослідниця виділяє різні напрямки мотиваційних тренінгів: мотивація досягнень (розвиток почуття власної гідності та прагнення досягти кращих результатів), тренінги причинних схем (зміна суб'єктивного уявлення про причини невдач, зокрема зосередження на особистих зусиллях як основній причині), тренінги особистої причинності (навчання самостійного пошуку причин невдач та зниження залежності від думки інших), а також тренінги внутрішньої мотивації (формування внутрішніх мотивів, завдяки яким особа отримує задоволення безпосередньо від діяльності) [14].

На сьогодні відповідальність за власні робочі результати, здатність до самостійного здобуття знань та вміння творчо застосовувати їх у практичній діяльності є важливими передумовами професійного та кар'єрного зростання молоді. Вища професійна освіта відіграє ключову роль у системі безперервної професійної підготовки, що є особливо важливо на сучасному конкурентному ринку праці. Розвиток професійної мотивації студентів значно впливає на їхню конкурентоспроможність, що стає ще актуальнішим за умов суспільної нестабільності. Соціальна незахищеність та економічна

непевність можуть негативно впливати на особистість, що призводить до таких проблем, як алкоголізм, наркоманія та ігрова залежність. Крім того, сучасні вимоги до вступу у вищі навчальні заклади іноді змушують молодь несвідомо обирати професію. Отже, процес формування професійної мотивації потребує адаптації, підтримки та посиленої уваги з боку вчителів, батьків, керівників освітніх установ і суспільства загалом. [26].

Психологічні чинники, що впливають на розвиток мотиваційної сфери особистості, визначаються через освітній процес (від знань — до вмінь та навичок; від особистісних якостей — до професійного становлення) і алгоритм функціонування мотиваційної сфери. Для розбудови орієнтаційного компонента мотивації важливо розуміти структуру та механізми мотиваційної сфери, представлені у відповідній моделі. Мобілізаційний компонент охоплює здатність залучати власні ресурси у повсякденній діяльності. В актуалізаційному компоненті ключовим є освоєння методів моделювання психологічних явищ і формування особистісних типологій, а в реалізаційному — визначення цінностей і смислів, що підтримують освітній процес.

Отже, основними психологічними факторами, що впливають на розвиток мотиваційної сфери особистості майбутніх психологів, є: усвідомлення студентами структури і функціонально-динамічних характеристик мотиваційної сфери (представлених у самодостатній прогностичній моделі) як мети і змісту її розвитку; здатність студентів досліджувати свої індивідуальні особливості мотиваційної сфери (що реалізується в освітньому процесі завдяки освоєнню методів діагностики особистісних аспектів мотивації); набуття навичок моделювання типологій особистості на основі мотиваційних характеристик і вміння визначити свій тип особистості для максимальної самореалізації, спираючись на сильні сторони для здобуття позитивного досвіду у навчально-професійній діяльності; формування системи цінностей і смислів, які підтримують особисту і професійну реалізацію на основі внутрішньої свободи,

самодостатності, цілісності, стійкості, стабільності та гідності для забезпечення позитивного життєвого досвіду [56].

Успіх у професійній діяльності залежить не лише від знань і здібностей, а й від мотивації, бажання самоствердитися та досягти високих результатів. Мотивація визначає потенціал особистості, рівень її активності або пасивності в професійній діяльності, а також спрямовує професійний розвиток фахівця [46]. Професійна мотивація як особистісна риса охоплює систему цілей та потреб, що стимулюють студента до активного засвоєння знань, формування вмінь та навичок, а також до свідомого ставлення до своєї професії. Крім того, вона виконує компенсаторну функцію: за недостатньо розвинених здібностей професійна мотивація може сприяти досягненню більшого успіху, ніж у студента з високими здібностями, але без належної мотивації. Тому розвиток професійної мотивації у студентів є одним із основних завдань вищої освіти. [38].

Професійне становлення студента значною мірою залежить від його особистої активності та наявності відповідних мотивів. Дослідження Г. В. Дьяконова свідчить, що мотиви вибору професії є ключовими факторами, які впливають на професійну спрямованість майбутніх психологів. Серед основних мотивів для студентів цієї спеціальності виділяють бажання допомагати іншим, потребу в саморозвитку, зацікавленість психологією як новою сферою знань, а також прагнення здобути престижну професію, таку як «психолог-практик» (психотерапевт, консультант). Ці прагнення значною мірою зумовлені особливостями юнацького віку, включаючи бажання «пізнати себе» та отримати психологічну підтримку. Додатково впливають нечіткі уявлення про характер і зміст роботи психолога, а також ідеалізоване сприйняття психології та фахівців у цій галузі [42].

Чи часто ми замислюємося над тим, наскільки обрана нами професія відповідає нашим психологічним та фізіологічним особливостям? Як визначаємо напрямок професійної діяльності? Чи дійсно є мотивуючі фактори, які підштовхують нас до вибору, і чи не виникне згодом відчуття

жалю щодо цього рішення? Яким чином вплине на подальшу професійну діяльність вибір на основі хибних мотивів? [12]. Найчастіше ми не приділяємо цим питанням належної уваги, що може призвести до непередбачуваних наслідків. Численні психологічні дослідження показують, що професійна мотивація є важливим елементом успішної діяльності та самореалізації, впливаючи як на професійне зростання, так і на особистісний розвиток [41]. Отже, майбутнім клінічним психологам та всім, хто прагне досягти успіху у кар'єрі, важливо розуміти ключові аспекти професійної мотивації.

Мотивація професійної діяльності, або професійна мотивація, – це дія специфічних стимулів, які визначають вибір професії та тривале виконання обов'язків, пов'язаних з нею. Це сукупність внутрішніх і зовнішніх сил, які спонукають людину до роботи, надаючи цій діяльності спрямованість на досягнення конкретних цілей. Зазвичай професійна мотивація розвивається в кілька етапів, кожен з яких має свою специфічну структуру:

1. етап вибору професії або спеціальності;
2. етап вибору місця роботи;
3. етап безпосередньої реалізації професійної діяльності.

Реалізація трудової діяльності визначається всією сукупністю мотивів, що впливають на кожному з цих етапів. Мотиви трудової діяльності формують у людини мотиви вибору професії, які в подальшому приводять до мотивів вибору місця роботи [40].

Формування мотиваційної сфери майбутніх клінічних психологів передбачає створення певних психологічних умов, які підтримують і розвивають мотивацію до обраної професії. Однією з основних умов є **створення сприятливого освітнього середовища**, яке забезпечує студентам можливість розвивати інтерес до професії, отримувати практичні знання та навички в реальних умовах, а також підтримує емоційну залученість у процес навчання. Наявність підтримки та взаємодії з викладачами, які є

професіоналами у своїй галузі, підвищує рівень внутрішньої мотивації студентів та сприяє формуванню у них професійного самоствердження.

Ще одним важливим фактором є **застосування рефлексивних практик**, які дозволяють студентам аналізувати власні досягнення, усвідомлювати особистісні та професійні цінності, а також оцінювати важливість своєї діяльності. Регулярне залучення до рефлексії допомагає студентам усвідомити, які аспекти професії є для них особливо важливими, та посилює їхню готовність до подолання професійних викликів.

Необхідною умовою формування мотиваційної сфери є також **впровадження навчально-професійних тренінгів**, які допомагають студентам розвинути навички роботи з клієнтами, моделювати професійні ситуації та вивчати власну реакцію на психологічні проблеми клієнтів. Такі тренінги не лише забезпечують розвиток професійних компетенцій, а й зміцнюють впевненість у своїх силах, що позитивно впливає на професійну мотивацію.

Крім того, велике значення має **розвиток внутрішньої мотивації** через формування ціннісного відношення до професії. Важливим є формування у студентів розуміння, що професія клінічного психолога потребує не лише технічних знань, але й особистісної зрілості, емпатії та здатності до саморегуляції. Підтримка таких цінностей стимулює розвиток внутрішньої мотивації, яка є ключовою для успішної роботи в сфері клінічної психології.

Психологічна підтримка в освітньому процесі також є значущою умовою, оскільки майбутні психологи часто стикаються з емоційно складними ситуаціями в процесі навчання та практики. Наявність кураторів та наставників, які можуть надати емоційну підтримку та допомогти впоратися з професійними труднощами, сприяє формуванню стійкої мотиваційної структури. Це також допомагає запобігти професійному вигоранню на ранніх етапах кар'єри.

Також важливою умовою є **стимулювання самостійності у навчанні та прийнятті рішень**. Це включає розвиток навичок самоконтролю та саморегуляції, що є важливими для клінічних психологів. Самостійність у навчанні дозволяє студентам відчувати відповідальність за свій професійний розвиток, а це, у свою чергу, підвищує їхню мотивацію та формує відповідальне ставлення до професії.

Отже, психологічні умови формування мотиваційної сфери майбутнього клінічного психолога включають забезпечення освітнього середовища, яке підтримує професійну самооцінку та емоційну залученість, розробку спеціальних тренінгів та рефлексивних практик, психологічну підтримку та стимулювання самостійності. Ці умови створюють сприятливий ґрунт для розвитку стійкої професійної мотивації, яка є основою для ефективної діяльності клінічного психолога.

1.3. Особливості розвитку мотивації професійної діяльності студентів-психологів протягом навчання у закладах вищої освіти

Формування випускника вищого навчального закладу як професіонала, здатного успішно вирішувати завдання у своїй галузі, залишається актуальним завжди.

Мета вищої освіти полягає не стільки в передачі випускнику всієї сукупності знань (оскільки їх обсяг постійно зростає), скільки у вихованні людини, яка володіє методами розв'язання різноманітних професійних задач.

На жаль, сучасна середня школа поки що формує об'єктивну позицію учня («того, кого вчать»), тоді як система вищої освіти потребує студентів із суб'єктивною позицією («того, хто вчиться»). Суб'єктивна позиція студента пов'язана з високою мотивацією до навчання.

Навчання у вищому навчальному закладі є підготовкою до трудової діяльності, яка згодом стане для молодшої людини основним засобом існування та особистісної самореалізації.

Мотивація студентів до навчання є однією з ключових складових навчально-виховного процесу.

Ми розглядаємо поняття «навчальна мотивація» як процес, метод і засіб стимулювання студентів до продуктивної пізнавальної діяльності та активного засвоєння освітнього змісту.

Через мотивацію педагогічні цілі швидше стають цілями самих студентів. Завдяки змісту навчальної діяльності у студентів формується певне ставлення до дисципліни, і вони починають усвідомлювати її ціннісне значення для свого особистісного та інтелектуального розвитку [40].

Мотивація навчальної діяльності передбачає:

- здобуття студентом знань, необхідних для майбутньої професійної діяльності;
- створення умов для розвитку мотивів;
- зацікавленість студента у вивченні матеріалу;
- організацію практичної та іншої навчальної діяльності;
- підтримання прагнення студентів до саморозвитку та самоосвіти.

Отже, у навчальній діяльності пріоритетними є:

- самостійна постановка мети та усвідомлення важливості виконуваної діяльності;
- самостійне опанування базових знань і вмінь;
- розвиток інтелектуально-пізнавальних процесів і професійної мотивації для досягнення успіху.

Процес мотивації у навчанні є безперервним, адже вивчення кожного нового матеріалу створює базу для наступного. Мотивація не повинна припинятися після завершення певного етапу навчання, а має зберігатися і посилюватися для подальшого розвитку.

Процес мотивації у навчанні має циклічний характер, повторюючись на кожному новому етапі навчання на більш високому рівні. Тому викладач повинен забезпечувати кожен етап цього мотиваційного циклу,

використовуючи спеціальні методи і прийоми. Серед основних методів та прийомів мотивації і стимулювання навчання можна виділити:

- комунікативна атака;
- доведення та переконання;
- сугестія (навіювання);
- подолання перешкод;
- делегування;
- закріплення позитивного враження.

Таким чином, мотивація в навчанні має розглядатися як процес, що спрямовує, регулює та активізує діяльність студента [23].

Весь період навчання у закладі вищої освіти можна поділити на послідовні етапи підготовки студентів до професійної діяльності (початковий, основний, завершальний). На цих етапах навчання змінюються види навчальної діяльності — від навчально-пізнавальної до навчально-дослідницької, а потім до навчально-професійної, що призводить до змін у мотиваційній сфері студентів [24].

У дослідженнях Т. О. Гордєєвої мотивація навчальної діяльності структурована на п'ять автономних підсистем або складових частин мотиваційного процесу:

1. мотиваційно-смісловий блок, що включає внутрішні та зовнішні мотиви діяльності;
2. цільовий блок, який охоплює цілепокладання або постановку цілей;
3. інтенціонально-регуляторний блок, що забезпечує планування діяльності та самоконтроль (саморегуляцію) її виконання;
4. блок «реакція на невдачу», який визначає реакцію на ситуації перешкод, труднощі та невдачі, що виникають у процесі діяльності;
5. мотиваційно-поведінковий блок, який характеризує інтегративний прояв завзятості та наполегливості при виконанні діяльності, спрямованої на досягнення поставлених цілей та намірів.

Окремо виділяється блок когнітивних предикторів мотивації навчальної діяльності, який включає систему уявлень про значення різних засобів для досягнення успіху (зусилля, здібності, удача, підтримка від інших/викладачів), рівень володіння цими засобами, віру у власний потенціал, компетентність та загальні уявлення про контрольованість навчального процесу [18].

Таким чином, враховуючи, що мотиваційна сфера професійної діяльності змінюється на різних стадіях професійного розвитку, на етапах професіоналізації відбуваються зміни у структурі та змісті мотиваційної сфери, змінюється «вага» і домінування окремих спонукань у загальній структурі [18].

На етапі вибору професії формується інтерес до змісту майбутньої діяльності, розуміння її важливості, професійне покликання та бажання приєднатися до певної професійної спільноти, а також виникають професійні очікування. На стадії професійного навчання починається адаптація, коли особистість пристосовується до професії, коригує свої професійні амбіції, можливе навіть зниження інтересу до обраного фаху, а також поступово приймає роль професіонала. На етапі практичного оволодіння професією адаптація поглиблюється, уточнюються професійні мотиви та цілі, укріплюються прагнення до високих стандартів професійної майстерності, виникає перше задоволення від роботи, з'являються мотиви самореалізації у праці, а також ускладнюється ієрархія мотивів.

На стадії розквіту професійної діяльності (акме) укріплюються мотиви внеску у професійну сферу і творчої діяльності, зростає смислотворчість у професії як пошук нових значень для себе, формується домінування конструктивної мотиваційної тенденції, яка спрямовує людину на створення. На етапі завершення професійної діяльності, коли людина відходить від професії, може виникнути мотивація до самореалізації в нових формах, таких як наставництво чи написання мемуарів, або проявляється захисна мотивація

уникнення неприємностей, конфлікт з професійними інтересами молодих фахівців або навіть регрес [18].

Пізнавальна діяльність є провідною складовою життєдіяльності людини, з якої формується пізнавальний мотив — основний чинник успішності цієї діяльності, що задовольняє природну потребу людини у знаннях [13].

А.К. Дусавицький зазначає, що навчальна діяльність студентів у вищих навчальних закладах можлива, якщо вона базується на мотивах, що відповідають безпосереднім результатам цієї діяльності — теоретичним знанням. До таких мотивів належать інтереси навчально-професійного спрямування, зокрема теоретичні інтереси, орієнтовані на пізнання сутності предмету чи явища, принципу їхнього пояснення. Якщо такі інтереси відсутні або недостатньо розвинені, то навчальною діяльністю студента керують інші мотиви, наприклад, прагнення здобути диплом про вищу освіту. У такому випадку відсутня психологічна основа для розгортання повноцінної навчально-професійної діяльності. Отже, активність студента, спрямована на опанування методів теоретичного аналізу професійних знань, є ключовою на цьому етапі розвитку його особистості [17].

Мотивація є основним рушієм будь-якої діяльності, і професійна діяльність не є винятком. Питання мотивації у професійній діяльності в психології досить широко розглянуто, що дозволяє стверджувати, що професійна мотивація має свої особливості, відмінні від інших видів мотивації [18].

З огляду на складність та різноманітність професійної діяльності клінічних психологів, особливу роль відіграє розвиток стійкої мотивації до професії, яка забезпечується взаємодією індивідуальних і зовнішніх факторів. Важливими складовими цього процесу є особистісні цінності студента, соціальна підтримка з боку викладачів і наставників, а також можливість для рефлексії власних професійних і навчальних досягнень.

Для забезпечення високого рівня професійної мотивації значущим є застосування мотиваційних тренінгів, що сприяють розвитку особистісної рефлексії та формуванню у студентів усвідомленого ставлення до майбутньої професійної діяльності. Зокрема, участь у практичних заняттях та тренінгах дає змогу студентам глибше зануритися у специфіку роботи клінічного психолога, а також випробувати власні сили в умовах, максимально наближених до професійної практики. Такий підхід позитивно впливає на мотиваційну структуру, оскільки дозволяє сформувати реалістичне уявлення про професію та розвинути впевненість у власній компетентності.

Крім того, важливу роль у формуванні мотивації студентів-психологів відіграють практики професійної рефлексії, які є невід'ємною складовою навчального процесу. Рефлексивні практики допомагають студентам осмислити свої навчальні досягнення, побачити динаміку власного професійного розвитку та виявити слабкі сторони, які потребують подальшого вдосконалення. Це сприяє формуванню стійкої мотивації, яка базується не тільки на інтересах, але й на усвідомленому бажанні досягти професійних цілей.

Важливо також зазначити, що в процесі професійного становлення у студентів змінюється домінування окремих мотиваційних спонукань. На початковому етапі навчання провідну роль відіграє інтерес до психології як науки, прагнення пізнавати нове та реалізувати власні професійні амбіції. Однак з часом, коли студенти стикаються з реальними викликами професії, мотиваційна структура може змінюватися. Важливими стають мотиви професійного самовдосконалення, прагнення досягти визнання серед колег і пацієнтів, а також мотиви соціальної значущості професії, які відображають бажання допомагати іншим.

Отже, розвиток професійної мотивації студентів-психологів є багатограним процесом, що потребує цілеспрямованого педагогічного супроводу та систематичного залучення студентів до різних форм навчально-професійної діяльності. Викладачі та наставники відіграють важливу роль у

підтримці та посиленні мотивації студентів, адже саме вони допомагають майбутнім фахівцям орієнтуватися в складнощах професії та формувати конструктивні стратегії подолання професійних викликів.

Таким чином, професійна мотивація студентів-психологів повинна формуватися у процесі поступової адаптації до професійних вимог, що включає розвиток рефлексивних навичок, участь у практичних заняттях, тренінгах і надання педагогічної підтримки.

Висновки до розділу I

Аналіз зазначених наукових праць показує, що дослідники не мають єдиного погляду на сутність понять «мотив» та «мотивація», і залишається невирішеним питання формування мотивації до навчання. Тому вважаємо доцільним розглянути цей теоретичний аспект, оскільки його дослідження сприятиме ефективнішому формуванню навчальної мотивації особистості.

Виходячи з аналізу літератури та праць вітчизняних і зарубіжних вчених, можна зробити висновок, що мотивація професійної діяльності, з одного боку, є сукупністю стимулів, які визначають вибір професії і тривале виконання пов'язаних з нею обов'язків. З іншого боку, мотивація включає внутрішні та зовнішні сили, що спонукають людину до виконання професійних завдань і спрямовують її діяльність на досягнення визначених цілей.

Значення мотивації можна підтвердити численними аргументами: вона впливає на успіх у будь-якій діяльності; є першою ланкою в структурі поведінки особистості; слугує спрямовуючим і керівним фактором, що веде до цілеспрямованої поведінки; стимулює та надає енергію тощо. Незважаючи на різні трактування механізмів, які активізують поведінку, всі теорії погоджуються з тим, що чим більше мотивована людина, тим активнішою вона стає. У контексті нашого дослідження важливо підкреслити, що мотивація є основою для формування компетентності «вміння вчитися» та здатності до саморозвитку й самоосвіти. Адже без бажання навчатися неможливо досягти успіхів у навчанні, а без зацікавленості в самозмінах — не можна сподіватися на особисті досягнення, професійне вдосконалення і покращення умов своєї діяльності.

РОЗДІЛ II

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ МАЙБУТНІХ КЛІНІЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

2.1. Вибір напрямку дослідження та постановка задач

Йдеться про теоретичне обґрунтування методів дослідження мотиваційної сфери майбутніх клінічних психологів. У розділі висвітлено ключові підходи та методи, що взагалі можна застосовувати для діагностики мотивації та психічних функцій студентів-психологів у процесі навчання. Зокрема, розглянуто основні методи патопсихологічного дослідження, такі як клінічний, експериментально-психологічний, психофізіологічний, а також додаткові методи, які дозволяють виявити мотиваційні установки та оцінити психічні стани. Особлива увага приділена різним аспектам мотиваційної сфери, що впливають на успішність навчання, професійну підготовку та особистісний розвиток студентів. Окрім цього, проаналізовано методики, спрямовані на вивчення мотиваційних чинників і підвищення якості освітнього процесу.

Методологія — це система принципів і методів, що визначають організацію та структуру теоретичної і практичної діяльності. Вона охоплює наукові прийоми, такі як спостереження, експеримент, моделювання тощо, які реалізуються через спеціальні процедури, тобто методики отримання наукових даних. У клінічній психології методологія та методи загальної психології стають основою для вивчення мотиваційної сфери майбутніх клінічних психологів з урахуванням їхньої професійної підготовки.

Основні методи діагностики включають:

- **Клінічний метод**, що охоплює огляд, бесіду (аналіз суб'єктивного анамнезу та психічного статусу), динамічне спостереження і збір об'єктивної анамнестичної інформації. Цей метод допомагає виявити особистісні та мотиваційні особливості студентів, що впливають на їхню професійну орієнтацію і навчальну успішність.

- **Експериментально-психологічний метод**, який складається з психометричних, проєктивних та нейропсихологічних досліджень:
 - *Психометричні методи* орієнтовані на кількісний аналіз особистісних характеристик і психічного стану, що дозволяє оцінити індивідуальні мотиви.
 - *Проективні методи* спрямовані на вивчення несвідомих психічних процесів, що формують мотиваційні установки і виявляють приховані мотиви щодо навчання.
 - *Нейропсихологічні методи* оцінюють психічні функції при осередкових ураженнях головного мозку, що дозволяє розкрити вплив когнітивних процесів на загальний мотиваційний фон особистості.
- **Психофізіологічний метод** використовується для дослідження показників розумової та фізичної працездатності, які є важливими для оцінки стійкості мотиваційних орієнтацій майбутніх клінічних психологів.
- **Додаткові методи**, такі як електрофізіологічні, лабораторні, рентгенологічні, генетичні, епідеміологічні та інші, можуть застосовуватися як допоміжні засоби для отримання повного уявлення про індивідуальні мотиваційні особливості.

У нашому дослідженні важливе місце займає патопсихологічне дослідження, яке охоплює експеримент, бесіду, спостереження, аналіз біографічних даних та історії розвитку, а також порівняння отриманих даних для точнішого визначення мотиваційного профілю студентів. Методи патопсихологічного дослідження спрямовані на виявлення ключового симптому мотивації, що слугує основою для формування професійної орієнтації особистості. Важливо зазначити, що методики патопсихологічного дослідження ґрунтуються на функціональних пробах, призначених для оцінки конкретних функцій, а результати цих проб аналізуються комплексно для забезпечення валідності дослідження.

Патопсихологічні тести, такі як стимуляційний матеріал з описом, представлені в "Атласі для експериментального дослідження відхилень у психічній діяльності людини" (ред. Поліщук та Відренко, Київ) і книзі "Експериментально-психологічне дослідження психічної діяльності хворих" (С. Я. Рубінштейн), дозволяють деталізувати мотиваційну сферу студентів. При формулюванні патопсихологічного висновку слід враховувати, що:

1. Патопсихологічні методики мають функціональні проби для оцінки конкретних функцій, тому їхні результати аналізуються лише в комплексі, що дозволяє створити цілісну характеристику мотиваційного профілю.
2. Результати потребують якісної оцінки, яка враховує аналіз мотивації, ставлення до дослідження і критичність до власних помилок, що є важливим для оцінки стабільності мотивації майбутніх клінічних психологів.
3. Отримані результати розглядаються в контексті біографічних даних і розвитку, що забезпечує цілісний підхід до аналізу мотиваційної сфери.

Патопсихологічне дослідження спрямоване на виявлення патопсихологічного синдрому — стабільного комплексу симптомів, які проявляються в емоційних реакціях та когнітивній діяльності особистості. Орієнтація на аналіз синдрому дозволяє визначити окремі ознаки, що формують загальну картину мотиваційної сфери майбутнього клінічного психолога.

Психологічний експеримент, який вивчає особистість у дії, а не лише окремі психічні процеси, передбачає якісний аналіз різних розладів психічної діяльності, розкриття механізмів цих порушень і можливостей їх корекції. Системний якісний підхід охоплює оцінку основних порушень мислення, пам'яті та особистісної сфери, розглядаючи їх як єдине ціле. Наприклад, у разі шизофренії порушення мислення, емоційна відстороненість та інші симптоми розглядаються комплексно, що дозволяє виявити загальні механізми розладу і мотиваційний аспект цих порушень.

Основний принцип патопсихологічного дослідження — системний підхід до аналізу порушень психічної діяльності, враховуючи особистісний контекст, що є особливо важливим для мотиваційного профілю майбутніх клінічних психологів. Використання різноманітних методик підвищує достовірність результатів дослідження, оскільки одні й ті ж висновки можуть бути підтверджені кількома методами. Наприклад, при судинних захворюваннях можуть спостерігатися порушення пам'яті, зміни у поведінці, емоційна нестабільність, що впливає на мотиваційну сферу особистості.

Комплексне застосування різних методик дозволяє отримати різносторонню інформацію про психічні порушення та їхній вплив на мотиваційну сферу. Наприклад, тест на поступове віднімання чисел може дати змогу оцінити цілеспрямованість, здатність до концентрації і стійкість до втоми, що є важливими показниками мотиваційної стійкості.

Кожна методика в патопсихологічному дослідженні виконує кілька функцій одночасно, забезпечуючи всебічне уявлення про мотиваційний профіль. Особливістю цього типу дослідження є застосування поліфункціональних проб, спрямованих на оцінку меж норми. Вибір психологічних методів залежить від кількох важливих факторів:

1. У разі, якщо метою є диференціальна діагностика, оцінка рівня психічного дефекту чи перевірка ефективності лікування, методи підбираються залежно від типу передбачуваних порушень та рівня розвитку мотиваційної сфери.
2. Освіта та життєвий досвід досліджуваного також враховуються при виборі методики; для менш освічених пацієнтів не варто пропонувати завдання зі складними аналогіями, натомість завдання обирають з урахуванням доступності та зрозумілості.
3. Особливості взаємодії з пацієнтом мають значення, наприклад, при слабкому слуху перевагу надають завданням, орієнтованим на зорове сприйняття, що мінімізує перешкоди та підвищує достовірність результатів.

Етапи психологічного дослідження включають:

1. Знайомство на консультації або ознайомлення з історією хвороби, консультацію з лікарем та уточнення завдань дослідження для складання мотиваційного профілю.
2. Проведення патопсихологічного дослідження із залученням різних методик для оцінки всіх складових мотиваційної сфери.
3. Обробку та аналіз отриманих даних, що передбачає застосування якісних та кількісних методів для цілісного огляду результатів.
4. Формування висновків, у межах компетенції клінічного психолога, з особливою увагою до визначення ключових мотиваційних характеристик.

Тривалість патопсихологічного дослідження не повинна перевищувати двох годин, а для людей з підвищеною втомлюваністю або похилого віку — 30–40 хвилин. У разі високої втомлюваності обсяг методик може бути зменшений до мінімально необхідного, щоб забезпечити якість дослідження без перевантаження часу.

2.2. Методи дослідження мотиваційної сфери студентів-психологів

Аналіз сучасних психолого-педагогічних досліджень свідчить, що науковці приділяють значну увагу формуванню навчальної мотивації студентів різних спеціальностей у закладах вищої освіти (О. Тарнопольський), мотиваційним факторам при вступі до закладів освіти (С. Бобровицька), а також змінам мотиваційних орієнтацій на різних етапах навчання (Н. Бордовська). Зокрема, досліджуються умови, які сприяють формуванню позитивної мотивації до пізнавальної діяльності (С. Занюк).

Проблеми мотивів і мотивації розглядаються як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками. Наприклад, Л. Божович та Г. Костюк описують мотивацію як ключову характеристику особистості, а мотиви аналізуються як регулятори різних видів діяльності, включаючи навчальну (А. Дусавицький,

Ш. Амонашвілі). Науковці також пропонують різні підходи до забезпечення мотиваційного компонента освітнього процесу, зокрема розвиток пізнавальних потреб (П. Гальперін), поєднання індивідуальних і колективних форм роботи (І. Чередов, Ю. Мальований), а також використання методів проблемного навчання (А. Алексюк, І. Лернер).

А. Маркова виокремлює два основні підходи до дослідження мотивації: перший полягає у вивченні впливу мотиваційних чинників на діяльність, яка змінюється в залежності від актуалізації різних мотивів; другий – в аналізі того, як сама діяльність сприяє формуванню мотиваційної сфери. Ці підходи дозволяють глибше зрозуміти процес становлення професійної мотивації у студентів, що є важливим для їхнього майбутнього професійного розвитку.

Формування мотивації до навчання є важливим аспектом професійної підготовки студентів. У вищій освіті важливим завданням стає розвиток професійної свідомості у майбутніх фахівців, що включає усвідомлення необхідності розвитку та самовдосконалення, здатність до самоаналізу та управління власним розвитком. Професійна мотивація, яка охоплює такі компоненти, як ініціація, селекція, реалізація та постреалізація, допомагає спрямовувати студента на досягнення конкретних цілей, пов'язаних з його професійним зростанням (Єрохін, 2011).

Мотивація студентів розвивається завдяки їхньому інтересу до обраної професії, прагненню приносити користь суспільству, а також завдяки соціальному престижу професії та впливу сім'ї. Під час навчання мотивація досягнення професійних знань і навичок стає центральним аспектом, що сприяє особистісному та професійному зростанню.

Отже, професійна мотивація виступає важливим внутрішнім чинником, який спонукає студентів до набуття професійних компетенцій і створює базу для їхнього подальшого успішного професійного становлення.

Під час навчання студентів можна виділити кілька етапів у розвитку їхньої мотивації. Спочатку студенти зазвичай демонструють високий рівень мотивації, часто ідеалізуючи професійні цілі, що пов'язано із соціальною

важливістю обраної професії. Згодом пізнавально-професійні мотиви можуть ослабнути, що може спричинити загальне зниження мотивації. На завершальних етапах навчання усвідомлення та об'єднання різних видів мотивації знову посилюються. Ці зміни в мотиваційній сфері відіграють важливу роль у професійному становленні фахівця та впливають на його ставлення до майбутньої кар'єри.

Вивчення мотиваційної сфери студентів під час навчання у вищому навчальному закладі дозволяє визначити фактори, що сприяють формуванню позитивної мотивації. Серед таких факторів — високий рівень професіоналізму викладачів, повага до студента як особистості, підтримка у самопізнанні, сприятливий емоційний клімат, чітко організований навчальний процес, застосування методів, що стимулюють пізнавальну активність, а також професійна орієнтація навчання (Черняк, 2013).

Для вивчення мотивації до навчання використовуються різноманітні методики, зокрема «Дослідження мотивів навчальної діяльності студентів» (А. Реан, В. Якунін), що допомагає визначити основні мотиви, та методика «Мотивація навчання у виші» (Т. Ільїна). Ці інструменти дозволяють виявити ключові мотиви студентів, серед яких часто виділяють прагнення стати кваліфікованим спеціалістом, глибоке освоєння знань, задоволення від навчання, підготовку до професійної діяльності та отримання диплома.

Позитивна мотивація допомагає студенту активно долучатися до навчання, формуючи ціннісне ставлення до професії. Викладачам важливо враховувати особливості мотиваційних настанов студентів, аби створити середовище, яке стимулює самостійну пізнавальну активність, орієнтацію на професійне майбутнє і розвиток фахових навичок.

Для вивчення мотиваційної сфери студентів використовувалася методика «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів», розроблена А. Реаном та В. Якуніним. Результати дослідження показали, що серед основних мотивів навчання найпоширенішим є прагнення стати висококваліфікованим фахівцем, яке відзначили 100% респондентів (48 студентів). На другому місці

за важливістю — потреба в глибоких і міцних знаннях, яка набула підтримки 89,6% опитаних, разом із мотивом інтелектуального задоволення, який відзначили 43 студенти.

Іншими вагомими мотивами є бажання успішно підготуватися до майбутньої професійної діяльності, що підтримали 79,2% учасників (38 студентів). Завершує список основних мотивів прагнення отримати диплом, яке виявили 56,3% респондентів (27 студентів).

Ці дані ілюструють важливі аспекти мотиваційної сфери студентів, розкриваючи їхні ключові цілі та очікування від навчання.

Основним мотивом, який студенти визначають у процесі навчання в університеті, є прагнення стати висококваліфікованими фахівцями. Це особливо важливо, адже головне завдання підготовки майбутніх спеціалістів полягає у розвитку професійно значущих якостей. Отже, більшість сучасних студентів, які готуються стати професіоналами, зосереджені на формуванні власного професійного іміджу. Інший важливий мотив — бажання здобути глибокі та надійні знання, що відображає готовність студентів засвоювати матеріал, який стане основою їхньої майбутньої діяльності. Така орієнтація на знання сприяє підвищенню їхньої зацікавленості у навчанні та освоєнні навчальної програми.

Також значну роль відіграє мотив інтелектуального задоволення від навчання. Важливо, щоб організація освітнього процесу надавала студентам можливість інтелектуально розвиватися, вирішувати складні завдання і відчувати задоволення від досягнення нових знань. Формування майбутнього фахівця починається саме під час навчання, коли студент здобуває необхідні знання, вміння, навички та засвоює професійну етику, що підготовлює його до успішної кар'єри. Це підкреслює значення мотиву «забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності».

Серед інших важливих мотивів студенти називають бажання отримати диплом як документальне підтвердження своєї освіти. У сучасних умовах диплом часто розглядається як основна ціль, що іноді знижує інтерес до

справжнього засвоєння знань. Таким чином, основними мотивами навчання для багатьох студентів є пізнавальні та професійні, що вказує на їхнє прагнення розвивати інтерес до знань та внутрішню мотивацію.

Крім провідних мотивів, 29,2% студентів зазначили зовнішню мотивацію у вигляді успішно вчитися на «добре» і «відмінно», 6,3% — прагнення отримати повагу від викладачів.

Для дослідження професійної мотивації студентів використовувалася також методика «Мотивації навчання у виші», розроблена Т. Ільїною. Ця методика передбачає три основні шкали:

- **«Набуття знань»** — виявляє інтерес до знань та допитливість;
- **«Оволодіння професією»** — відображає бажання набути професійних знань та сформувати важливі професійні якості;
- **«Отримання диплома»** — показує прагнення отримати диплом, іноді з формальним підходом до навчання та спробами знайти простіші шляхи для здачі іспитів.

Переважання перших двох шкал свідчить про правильний вибір професії студентом та задоволення від обраного напрямку.

2.3 Опис загальної методики проведення дослідження

На сучасному етапі розвитку вищої освіти в Україні приділяють значну увагу підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно конкурувати на ринку праці. Для досягнення цієї мети важливо забезпечити студентам стабільну навчальну мотивацію та високу активність у навчальному процесі. Тому дослідження мотиваційних чинників, які впливають на процес навчання майбутніх клінічних психологів, стає пріоритетним завданням для розуміння особливостей формування їхньої професійної мотивації та її зв'язку з теоретичними аспектами мотиваційної сфери, розглянутими в першому розділі.

Мотивація є фундаментальним елементом діяльності, який визначає спрямованість, зміст і характер поведінки людини. Це система спонукань і мотивів, що стимулюють досягнення конкретних цілей, зокрема, успіху в навчанні. У контексті цього дослідження навчальна мотивація студентів розглядається як багатогранне явище, що включає пізнавальні, соціальні, комунікативні та особистісні мотиви, які безпосередньо впливають на рівень їхньої успішності та активності в навчанні.

Емпірична вибірка нашого дослідження: студенти першого та другого курсів, які навчаються на заочній формі магістерського рівня освіти в Національному університеті охорони здоров'я імені П.Л.Шупика за спеціальність 053 «Психологія» освітньо-професійна програма «Клінічна психологія та психологічна допомога», вік студентів варіюється від 21 до 57 років.

Дослідження мотиваційної сфери проводилося у три етапи:

Таблиця 2.3.1.

Кількість обстежених студентів та основні завдання етапів дослідження

№ п/п	Етапи та завдання дослідження	Кількість учасників емпіричного дослідження
I.	Аналіз теоретичних основ вивчення мотиваційної сфери, формування мотивації до майбутньої професійної діяльності	
II.	Вивчення методів дослідження в клінічній психології, зокрема мотиваційної сфери студентів-психологів. Застосовано обрані методики для дослідження мотивації	48
III.	Проведений аналіз результатів дослідження та розроблено рекомендації щодо формування мотиваційної сфери майбутніх клінічних психологів	48
	<i>Усього обстежено:</i>	48

Для вивчення та оцінки мотиваційної сфери студентів у навчальній діяльності були застосовані такі методики: Анкетування (див. Додаток А), Методика «Мотивація навчання у вищому навчальному закладі» (Т. І. Ільїна) (див. Додаток Б), Методика «Мотивація успіху та страх невдачі» (А. Реана) (див. Додаток В), Методика «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» (А.О. Реан, В. О. Якунін) (див. Додаток Г), Методика «Діагностика навчальної мотивації студентів» (модифікація Н. Ц. Бадмаєвої) (див. Додаток Д).

Методики і обсяг досліджень

Таблиця 2.3.2

№ п/п	Назва методики	Кількість досліджень	Кількість показників у методиці
1	Анкетування	48	11
2	Методика «Мотивація навчання у вищому навчальному закладі» (Т. І. Ільїна)	48	50
3	Методика «Мотивація успіху та страх невдачі» (А. Реана)	48	20
4	Методика «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» (А.О. Реан, В. О. Якунін)	48	16
5	Методика «Діагностика навчальної мотивації студентів» (модифікація Н. Ц. Бадмаєвої)	48	34
	Загальна кількість досліджень	48	131

1. Анкетування, спрямоване на визначення основних даних респондентів, рівня їх навчання, задоволеності вибором професії, визначеність подальшої роботи в галузі клінічної психології (див. Додаток А).
2. **Методика «Мотивація навчання у вищому навчальному закладі»** (Т. І. Ільїна) (див. Додаток Б) – дозволяє визначити загальні тенденції мотиваційної сфери студентів, оцінюючи три основні складові: пізнавальну (інтерес до знань), професійну (прагнення оволодіти професією) та формальну (отримання диплома). Ця методика дає змогу комплексно оцінити домінуючі мотиви у студентів та їхню кореляцію з іншими факторами мотивації, створюючи основу для розвитку майбутніх професійних компетенцій (див. Додаток Б).
3. **Методика «Мотивація успіху та страх невдачі» (А. Реана)** (див. Додаток В) - допомагає визначити, що більше впливає на вашу поведінку: прагнення досягти успіху чи бажання уникнути невдач. Саме перевага одного з цих двох аспектів значною мірою визначає рівень наших амбіцій — чи готові ми ставити перед собою складні цілі для досягнення великих результатів, або ж обираємо менш ризиковані завдання, щоб уникнути розчарування (див. Додаток В).
4. **Методика «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів»** (А. О. Реан, В. О. Якунін) (див. Додаток Г)– дозволяє якісно аналізувати мотиви, що спонукають студентів до навчання. Студентам пропонувалося обрати п'ять найважливіших мотивів серед кількох варіантів, які вони вважають ключовими для своєї навчальної діяльності. Цей метод допомагає виявити пріоритети, які студент надає різним аспектам свого навчання, дозволяючи скласти індивідуальний профіль мотиваційних установок (див. Додаток Г).
5. **Методика «Діагностика навчальної мотивації студентів»** (модифікація Н. Ц. Бадмаєвої) (див. Додаток Д) – спрямована на поглиблене дослідження мотивів і мотиваційних установок студентів щодо навчальної діяльності. Вона передбачає оцінку кожного мотиву за

п'ятибальною шкалою та охоплює сім груп мотивів, які є важливими для формування мотиваційної сфери майбутніх фахівців (див. Додаток Д).

Аналіз результатів показав, що більшість студентів відзначає навчально-пізнавальні мотиви, такі як прагнення до знань та отримання задоволення від нового, що свідчить про зацікавленість у навчальному процесі і є позитивним чинником для досягнення академічних успіхів. Друге місце за важливістю посіли професійні мотиви, що включають бажання досягти професійного розвитку та самореалізації у вибраній сфері, вказуючи на обдуманий вибір професії та прагнення студентів стати висококваліфікованими спеціалістами. Професійні мотиви також свідчать про особисту зацікавленість у здобутті фахових знань і навичок, що є важливим для розвитку професійної ідентичності.

Третє місце займають отримання диплому як важливий мотив у навчанні, що вказує на присутність формального зовнішнього компонента мотивації. Найнижча значущість цього мотиву може свідчити про підвищення активності та інтересу до глибокого опанування матеріалу.

Методика А. О. Реана і В. О. Якуніна, адаптована Н. Ц. Бадмаєвою, також використовувалася для оцінки значущості різних груп мотивів, що впливають на навчальну діяльність студентів. У рамках цієї методики студенти оцінювали сім груп мотивів: комунікативні мотиви, мотиви уникнення невдач, мотиви престижу, професійні мотиви, мотиви творчої самореалізації, навчально-пізнавальні та соціальні мотиви. Результати показали середні значення за кожною шкалою:

1. Комунікативні мотиви – 3,6;
2. Професійні мотиви – 4,6;
3. Мотиви творчої самореалізації – 4,3;
4. Соціальні мотиви – 3,3;
5. Навчально-пізнавальні мотиви – 3,7;
6. Мотиви престижу – 2,3;

7. Мотиви уникнення невдач – 1,9.

Ці результати свідчать, що найзначущими для студентів є комунікативні, мотиви творчої самореалізації та професійні мотиви, підкреслюючи важливість соціальних зв'язків та прагнення до професійного зростання. Комунікативні мотиви є особливо важливими для студентів психологічних спеціальностей, адже міжособистісні взаємодії відіграють ключову роль у їхній майбутній професійній діяльності.

Методика Т. І. Ільїної «Мотивація навчання у вищому навчальному закладі» дозволила отримати кількісні оцінки мотиваційних компонентів студентів за трьома основними шкалами: «Здобуття знань» (8,9 бала), «Оволодіння професією» (7,3 бала) та «Отримання диплома» (5,6 бала). Результати показують, що домінування мотиву здобуття знань є позитивним показником, який вказує на високий рівень зацікавленості студентів у засвоєнні матеріалу.

Аналіз підтвердив, що навчальна мотивація студентів є складною та багатовимірною, формуючись під впливом різноманітних факторів, які спонукають студентів до активної участі у навчальному процесі. Слід відзначити, що структура мотивації змінюється під впливом таких чинників, як особистісні якості студентів та їхнє оточення. Тому для повнішого розуміння навчальної мотивації доцільно використовувати різні методики та враховувати результати, отримані за допомогою кожної з них.

З огляду на специфіку підготовки майбутніх клінічних психологів, навчально-пізнавальні та професійні мотиви мають особливу важливість, оскільки вони сприяють активній участі студентів у навчальному процесі, зосереджуючи увагу на формуванні професійних компетенцій та особистісного розвитку. Усвідомлення особливостей мотиваційної сфери є важливим кроком для подальшого вдосконалення освітнього процесу, що сприятиме більш ефективній підготовці фахівців.

Подальші дослідження могли б бути спрямовані на відстеження динаміки зміни мотиваційних чинників на різних етапах навчання. Це

допоможе визначити педагогічні умови, які сприятимуть розвитку професійної мотивації на різних етапах освітнього процесу, забезпечуючи стійку навчальну мотивацію студентів та їхню готовність до виконання професійних обов'язків у майбутньому.

Висновки до розділу II

Дослідження мотиваційної сфери студентів у процесі підготовки майбутніх клінічних психологів продемонструвало багатогранність і комплексність чинників, що впливають на навчальну діяльність. Зокрема, виявилось, що основними мотивами для студентів є прагнення стати висококваліфікованими фахівцями, забезпечити успіх у професійній діяльності, отримати інтелектуальне задоволення та здобути глибокі знання. Ці мотиви вказують на орієнтацію на досягнення високих професійних результатів і особистісний розвиток, що свідчить про свідомий підхід до обраної професії та націленість на самореалізацію.

Аналіз мотиваційних чинників показав, що професійні та творчі мотиви домінують серед студентів, що вказує на їхню внутрішню зацікавленість і готовність досягати успіху в професійній діяльності. Високий рівень внутрішньої мотивації підтверджується наявністю середніх і високих оцінок за шкалами, пов'язаними з інтелектуальним розвитком та формуванням професійних компетенцій. Студенти усвідомлюють важливість як особистісного, так і професійного зростання, що сприяє їхньому зануренню в освітній процес та активному формуванню професійної ідентичності.

Інші мотиви, такі як соціальні та мотиви престижу, займають другорядне місце, але відіграють свою роль, особливо для студентів старших курсів, які вже мають досвід роботи та розуміють цінність соціального статусу і суспільного визнання. Мотив уникнення невдач є менш значущим, що свідчить про зрілий підхід студентів до процесу навчання, їхню готовність до викликів та прагнення самовдосконалення.

Таким чином, результати дослідження вказують на високий рівень мотивації студентів до навчання, що відображається у домінуванні професійних та творчих мотивів. Така мотиваційна структура позитивно впливає на якість підготовки майбутніх клінічних психологів, оскільки забезпечує активну участь студентів у навчальному процесі та сприяє досягненню навчальних і професійних цілей.

РОЗДІЛ III. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

3.1. Методика і організація процедури дослідження мотивації майбутніх клінічних психологів

Мотивація відіграє значну роль у структурі особистості й належить до основних понять, які застосовуються для пояснення рушійних сил поведінки та діяльності. Водночас теоретичне осмислення феномену мотивації ще не завершено. Це підтверджує зростаюча кількість наукових публікацій з цієї теми, а також різні інтерпретації ключових понять, зокрема мотивації та потреби, у цій сфері досліджень.

Для підтвердження основної мети кваліфікаційної роботи було проведено емпіричне дослідження, яке дало змогу краще зрозуміти зміст та психологічні особливості навчальної мотивації студентів у процесі їхнього навчання та підготовки до професійної діяльності. Дослідження включало анкетування та опитування за чотирма методиками: «Мотивація навчання у вищому навчальному закладі» (Т. Ільїна), «Мотивація успіху та страх невдачі» (А. Реан), «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» (А.А. Реан, В.А. Якунін), а також методика Н.Ц. Бадмаєва, розроблена на основі опитувальника А.А. Реана і В.А. Якуніна. Психодіагностичні методики проводилися українською мовою.

Респондентами виступили студенти першого та другого курсів магістерського рівня освіти за спеціальністю 053 – «Психологія», освітньо-професійною програмою «Клінічна психологія та психологічна допомога» кафедри педагогіки, психології, медичного та фармацевтичного права Національного університету охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика. Загальна вибірка становила 48 осіб. Дослідження розпочиналося з використання Google Forms, який забезпечував можливість створення опитувань з різними форматами запитань. Дослідження відповідало

основним вимогам професійної етики, не мало шкідливих впливів на студентів, а згода на участь була включена на початку опитувальника, де респондент міг вибрати, чи бажає він пройти опитування. Конфіденційність була дотримана.

1. Анкета включала 11 запитань, які стосувалися статі, віку, курсу та рівня навчання, першої або подальшої вищої освіти, причин вибору професії, задоволеності вибором, мотивації до вибору освітньої програми, планів щодо працевлаштування у сфері клінічної психології після закінчення навчання.
2. Методика «Мотивація навчання у вищому навчальному закладі» (Т. Ільїна) була спрямована на виявлення прагнення до оволодіння професійними знаннями, формування професійно важливих особистісних якостей, допитливості, бажання отримувати знання, а також орієнтації на зовнішнє сприйняття та менш серйозне засвоєння інформації.

Опитувальник складається з 50 тверджень, з яких 31 відносяться до трьох основних шкал: мотивація до здобуття знань («набуття знань»), що відображає прагнення до отримання знань і допитливість; мотивація до опанування майбутньою професією («оволодіння професією»), що вказує на бажання здобути професійні знання та сформувані необхідні для роботи якості; та мотивація до отримання диплому («отримання диплома»), яка характеризується прагненням отримати диплом, іноді з формальним підходом до засвоєння знань і пошуком обхідних шляхів під час складання іспитів і заліків. У опитувальник також були включені нейтральні твердження, які не підлягають обробці, для маскування.

Інструкція до опитувальника пояснювала: обираючи відповідь на кожне твердження, слід визначитися з варіантами «так» або «ні». У разі сумнівів, відповідь «так» може включати як тверде «так», так і «скоріше так, ніж ні», а «ні» — відповідно. Рекомендується відповідати швидко, не замислюючись довго, оскільки перша думка зазвичай є найточнішою.

3. Для вивчення мотиваційної спрямованості була застосована методика А. Реана «Мотивація успіху та страх невдачі» (МУН). Автор методики трактує мотивацію як основний регулятор активності особистості, її поведінки та діяльності, що є ключем до розуміння природи людських вчинків [60]. Мотиваційна сфера особистості складається з ієрархічно структурованих мотивів [60].

Метою цього опитувальника є визначення яскраво вираженого мотиваційного полюсу: мотивації, орієнтованої на досягнення успіху, або мотивації, що спрямована на уникнення невдач. Також досліджується нейтральність мотиваційного полюсу за умов середніх результатів.

Опитувальник містить 20 запитань, на кожне з яких необхідно відповісти ствердно або заперечно [32]. Ця методика допомагає з'ясувати, яка з мотиваційних тенденцій більше впливає на вашу поведінку: прагнення до успіху чи уникнення невдачі. Переважання однієї з цих мотивацій часто визначає наш рівень амбіцій — чи схильні ми обирати складні завдання для досягнення значного успіху, або ж надаємо перевагу менш складним цілям, щоб уникнути можливих розчарувань.

Перед початком тесту надається інструкція: при згоді чи незгоді з наведеними твердженнями слід обирати варіант «так» або «ні». Якщо важко визначитися з відповіддю, «так» може включати як чітке «так», так і «скоріше так, ніж ні», а «ні» — аналогічно. Рекомендується відповідати швидко, довго не роздумуючи, оскільки перша думка часто є найточнішою.

Під час обробки результатів підраховується загальна кількість балів. Якщо отримано від 1 до 7 балів, це свідчить про мотивацію, спрямовану на уникнення невдач (страх невдачі); від 14 до 20 балів — про мотивацію досягнення успіху (надія на успіх). У разі, якщо кількість балів знаходиться в діапазоні 8–13, мотиваційна орієнтація вважається нейтральною: 8–9 балів ближче до мотивації уникнення невдач, а 12–13 балів — до орієнтації на успіх.

4. Методика «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» (А.А. Реан, В.А. Якунін). Студентам запропонували перелік мотивів, які визначають навчальну діяльність, із завданням вибрати п'ять найважливіших для себе. Інструкція до тесту була такою: перед вами список причин, що спонукають людей до навчання. Оберіть із цього списку п'ять найвагоміших для вас. У Google Forms було додано тестовий матеріал з 16 твердженнями, поданими у табличній формі.

Для якісного аналізу мотиви, відповідно до класифікації В.О. Вовк, умовно поділили на такі групи:

- **Учбово-професійні мотиви:** «стати висококваліфікованим фахівцем», «забезпечити успіх у майбутній професійній діяльності»;
- **Навчальні мотиви:** «отримати ґрунтовні знання», «отримати інтелектуальне задоволення»;
- **Зовнішні мотиви:** «бути готовим до занять», «виконувати вимоги викладачів», «не відставати від однокурсників», «отримати диплом», «успішно вчитися, скласти іспити на «добре» і «відмінно»», «здобути повагу викладачів», «бути прикладом для однокурсників», «отримувати стипендію», «добитися схвалення від батьків та оточення», «уникнути критики та покарання за низькі результати», «не занедбувати вивчення предметів навчального циклу».

При кількісній інтерпретації відповіді оцінювалися так: 2 бали за кожен учбово-професійний мотив, 1 бал за кожен навчальний мотив і 0 балів за зовнішній мотив. У результаті:

- Студенти, які набрали 0–3 бали, мали переважно зовнішню мотивацію до навчальної діяльності.
- Студенти з 4–5 балами демонстрували переважно навчальну мотивацію.
- Студенти з 6–7 балами показало перевагу учбово-професійної діяльності

5. Для діагностики мотивації навчальної діяльності студентів було використано методику Н.Ц. Бадмаєвої, розроблену на основі опитувальника А.А. Реана та В.А. Якуніна [30]. Ця методика, спрямована на визначення найважливіших для студентів мотивів навчання у закладах вищої освіти, містить твердження, створені на основі мотивів, виділених В.Г. Леонтьєвим, а також додаткові мотиви, які Н.Ц. Бадмаєва виокремила в результаті опитувань студентів і школярів. Методика охоплює такі категорії мотивів, як професійні, комунікативні, навчально-пізнавальні, мотиви уникнення невдач, досягнення успіху, широкі соціальні мотиви та мотиви творчої самореалізації.

Комунікативні мотиви виражають прагнення до спілкування, співпраці, дружби з іншими людьми та емоційної підтримки. Професійні мотиви орієнтують студентів на здобуття знань, необхідних для майбутньої професії. Навчально-пізнавальні мотиви пов'язані із засвоєнням знань, ерудицією, засвоєнням навчальних дисциплін та задоволенням від процесу навчання і його результатів; ці мотиви стимулюють самостійність і наполегливість у навчанні. Соціальні мотиви відображають відповідальність, усвідомлення суспільної важливості освіти, прагнення особистості до самоствердження, набуття соціального статусу, визнання оточенням та отримання відповідної винагороди за свою працю.

Мотив уникнення невдачі спонукає до уникання ситуацій, у яких результати діяльності можуть оцінюватися іншими, та може проявлятися у пасивності, страху помилок, униканні відповідальних рішень і ризику. Мотив престижу реалізується, коли студент у взаємодії з оточуючими отримує позитивну оцінку своїх особистісних якостей, визнання, що стимулює його до активної участі в навчанні, зниження страху перед помилками та здатність до ризику, а також прагнення до лідерства [33].

Аналіз навчальної мотивації студентів дозволяє виявити домінуючі напрями їхнього навчального імпульсу, перевагу внутрішніх чи зовнішніх

мотивів, а також визначити цілі навчальної діяльності. Мотиви в цій методиці згруповані в такі категорії:

1. комунікативні мотиви;
2. мотиви уникнення;
3. мотиви престижу;
4. професійні мотиви;
5. мотиви творчої самореалізації;
6. навчально-пізнавальні мотиви;
7. соціальні мотиви.

Студентам було запропоновано оцінити наведені мотиви за значущістю за 5-бальною шкалою, де 1 бал позначає найменшу значущість мотиву, а 5 балів — максимальну. Після оцінювання обчислюється середній бал, що дає змогу визначити, які мотиви домінують.

До опитувальника було додано інструкцію: у ньому подано різні бажання та прагнення, які може мати людина. Студентам пропонувалося оцінити своє ставлення до тверджень за запитанням: "Для чого я навчаюся?" Оцінювання здійснювалося за 5-бальною шкалою:

- 1 — якщо твердження не має жодного значення для респондента;
- 2 — якщо воно має незначне значення;
- 3 — якщо має певне значення;
- 4 — якщо важливе;
- 5 — якщо дуже важливе.

Вказувалося також, що у тесті немає правильних або неправильних відповідей і що найкращою буде найбільш щира відповідь.

3.2. Аналіз результатів дослідження

В опитуванні взяли участь 48 студентів, які здобувають вищу освіту на першому та другому курсах магістерського рівня за освітньо-професійною програмою «Клінічна психологія та психологічна допомога» на кафедрі педагогіки, психології, медичного та фармацевтичного права НУОЗ України імені П. Л. Шупика. З них 24 студенти навчаються на першому курсі магістратури, а ще 24 – на другому курсі.

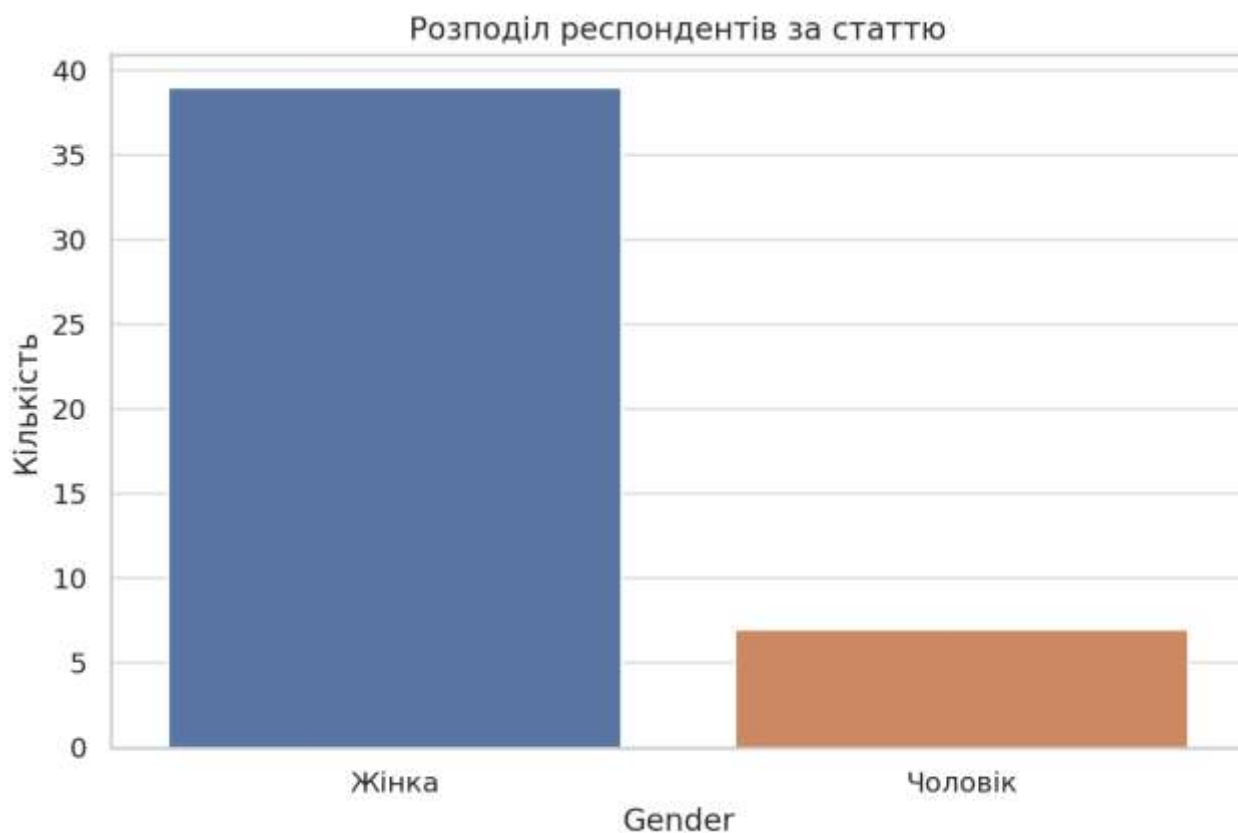

Рис. 3.2.1. Розподіл студентів за статтю

Більшість опитаних студентів складають жінки – 41 особа, що відповідає 85,4%, тоді як чоловіків серед них 7, або 14,6%. Це свідчить про значне домінування жінок у галузі клінічної психології, що може відображати відмінності в професійних інтересах і цінностях між чоловіками та жінками.

На другій діаграмі наведено розподіл учасників за віком, де показано кількість осіб у кожній віковій групі за допомогою гістограми, а також лінію щільності для кращої візуалізації загальної тенденції. Віковий діапазон респондентів варіюється від 21 до 57 років.

Рис.3.2.2. Розподіл студентів за віком

У найбільшій віковій категорії, від 40 до 50 років, налічується 20 студентів (42,6%). У віковій групі від 30 до 40 років навчаються 15 осіб (31,9%), а серед студентів віком від 21 до 30 років – 8 осіб (17,4%). Найменшу кількість складають студенти віком понад 50 років – 4 особи (8,5%). Щільність розподілу за віком демонструє один основний пік між 43 і 47 роками, що свідчить про переважання респондентів середнього віку. Щодо чоловіків, то серед них 3 студенти належать до групи віком від 30 до 40 років, а 4 – до вікової групи від 40 до 50 років.

Додатковий критерій, розглянутий в анкеті, стосувався того, чи здобувають студенти свою першу вищу освіту. Серед 48 студентів лише 5 осіб (10,4%) відповіли "так", це жінки віком 21, 22, 27, 45 і 47 років, що свідчить про те, що більшість опановує вже не першу спеціальність.

Інформація щодо подальших професійних планів студентів, зокрема про наміри працювати за фахом, відображена на рисунку 3.2.3.

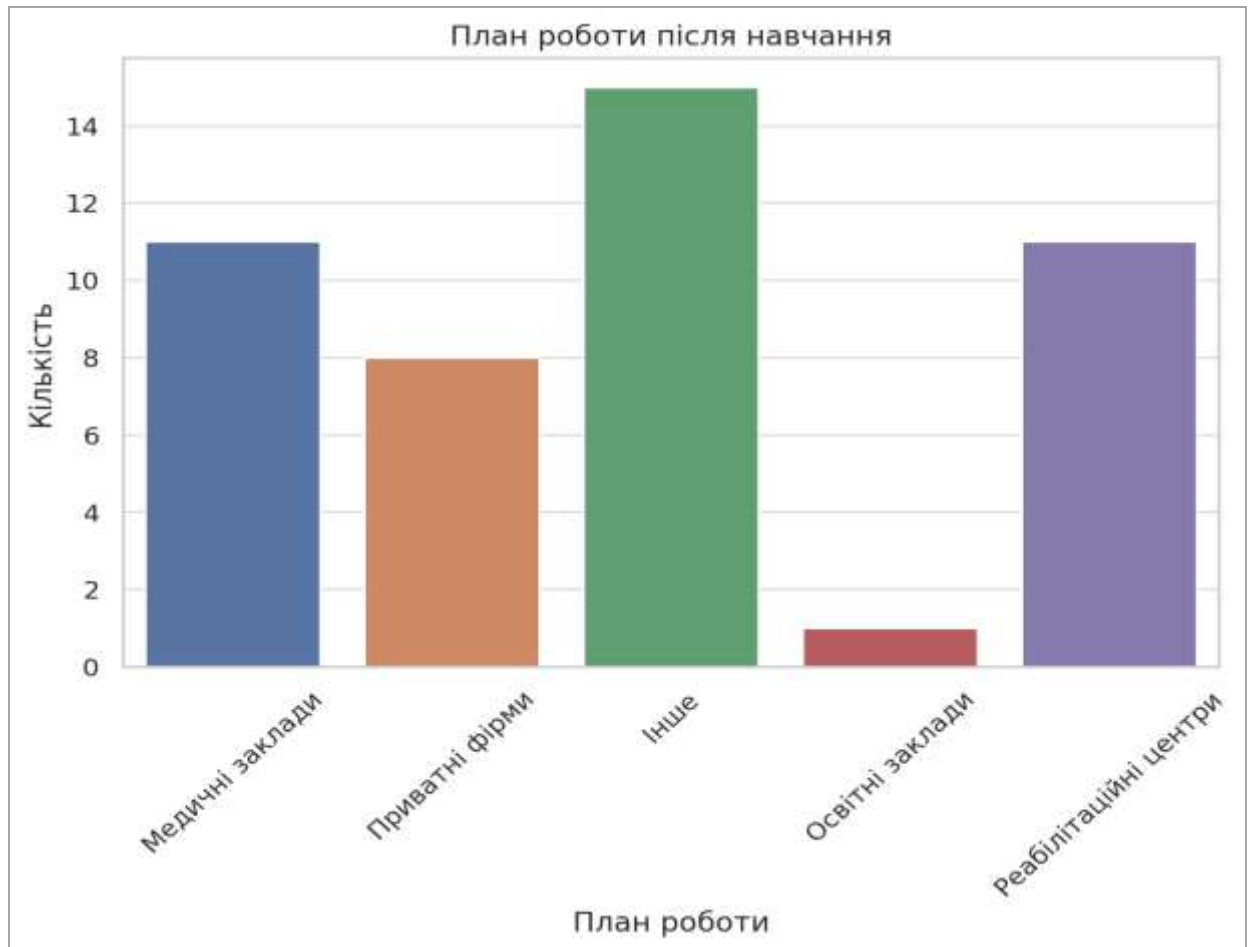

Рис. 3.2.3. Де планують працювати студенти після завершення навчання

З усіх опитаних студентів, 11 планують працювати в медичних установах, ще 11 – у реабілітаційних центрах, а 9 студентів обрали для майбутньої роботи приватні компанії. Відповідь «інші місця» обрали 16 осіб, з яких 5 – чоловіки, і один студент зазначив намір працювати в закладах освіти.

Щодо мотивів вибору професії, переважна більшість відзначила особистий інтерес до психології, що наочно відображено на рисунку 3.2.4.

Рис. 3.2.4. Критерії вибору майбутньої професії

Аналіз даних показав, що основним фактором вибору навчання для 42 осіб (87,5%) став особистий інтерес до психології, з них 6 чоловіків. Другий за значущістю критерій, який відзначили 4 студенти (8,3%), — це актуальність професії клінічного психолога в сучасних умовах. Лише 4,2% респондентів (2 особи) зазначили, що їх мотивує перспектива відкриття власного бізнесу у майбутньому.

На питання про джерело інформації щодо професії "Клінічний психолог" відповіді студентів зображено нижче.

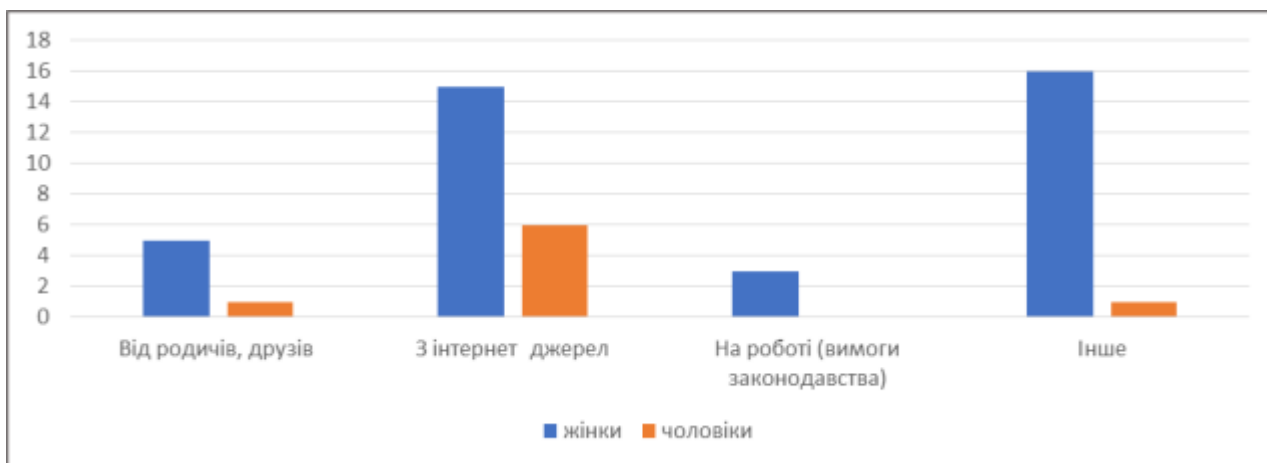

Рис.3.2.5. З яких джерел дізналися про клінічну психологію

Аналіз відповідей показав, що майже половина студентів — 21 особа (44,7%) — отримала інформацію про професію з інтернет-джерел, 12,7% (6 осіб) дізналися від родичів і друзів, 3 особи — у зв'язку з вимогами на роботі, а 18 осіб (36,2%) обрали варіант «інше».

Щодо часу прийняття рішення про вибір професії, більшість респондентів (43 особи з першого та другого курсів магістратури) зробили вибір заздалегідь. Лише 5 осіб обрали професію "за декілька днів до подачі документів" — це двоє студентів першого курсу та троє студентів другого курсу.

Відповідаючи на питання про задоволеність вибором професії, результати вказують на загальну позитивну оцінку студентами свого рішення.

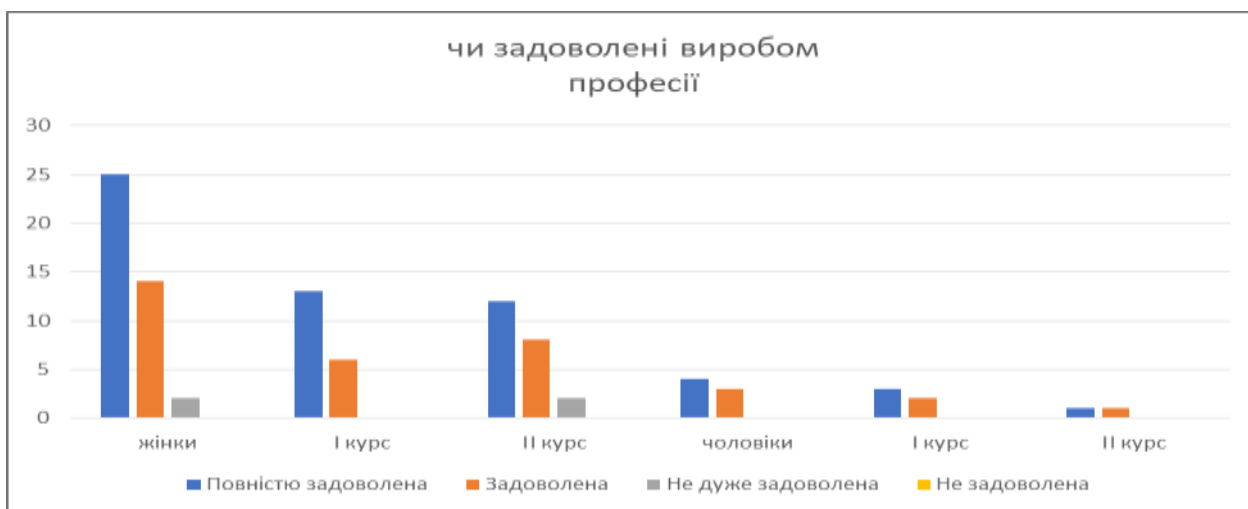

Рис.3.2.6. Чи задоволені студенти вибором професії

Як показують результати, 29 студентів (60,4%) повністю задоволені своїм вибором професії, 17 осіб (35,4%) — задоволені, і лише двоє студентів другого курсу висловили певне незадоволення. Жоден із респондентів не обрав варіант «не задоволений».

На запитання, чи бачать себе студенти успішними клінічними психологами після завершення навчання, 35 студентів (72,9%) відповіли «Так», 9 студентів першого курсу магістратури обрали відповідь «важко сказати», а 4 — «можливо».

Оскільки професія належить до соціальної сфери та є однією з допоміжних, у анкеті було також поставлено питання: «Що найбільше мотивує вас до вивчення саме клінічної психології?»

11. Що мотивує Вас найбільше до вивчення саме клінічної психології?
48 ответов

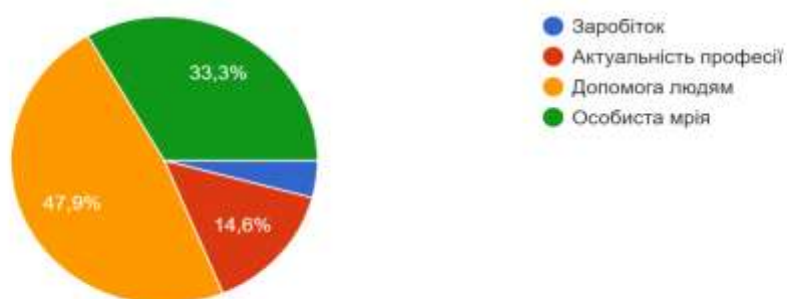

Рис. 3.2.7. Що мотивує студентів до вивчення саме клінічної психології

Згідно з результатами, більшість респондентів (47,9%) обрали мотив «допомагати людям» як основний фактор, який спонукає їх до вивчення клінічної психології. На другому місці — «особиста мрія» (33,3%), тоді як «актуальність професії в даний час» обрали 14,6% студентів, а варіант «заробіток» зайняв четверте місце.

У межах виконання кваліфікаційної роботи було проведено емпіричне дослідження.

За результатами психодіагностичних методик, отримали такі показники за окремими вибірками:

1. Аналіз за методикою «Вивчення мотивації навчання у ВНЗ» (розроблена Т. Ільїною)

Для аналізу цієї методики потрібно розглянути результати тестування студентів за трьома шкалами: «набуття знань» (інтерес до знань, допитливість), «оволодіння професією» (бажання здобути професійні знання та розвинути важливі професійні якості) та «отримання диплома» (формальне засвоєння знань із прагненням до пошуку обхідних шляхів на іспитах).

На початковому етапі було обчислено середнє значення для кожної зі шкал серед 48 студентів першого та другого курсу.

Набуття знань :

$$X_{\text{ЗНАННЯ}} = \frac{3,6 + 9,6 + 11,4 + 7,2 + 11,4 + 11,4 + 7,8 + 7,2 + 7,8 + 3,6 + 9 + 11,4 + 7,2 + 11,4 + 7,8 + 9 + 9 + 9 + 7,8 + 7,8 + 12,6 + 11,4 + 12,6 + 7,8 + 9 + 10,2 + 10,8 + 7,2 + 9 + 9 + 6 + 7,8 + 12,6 + 9,6 + 10,8 + 9,6 + 11,4 + 9,0 + 8,4 + 10,8 + 12,6 + 5,4 + 6 + 6 + 11,4 + 3,6 + 9 + 9}{48} = 8,9$$

Оволодіння професією:

$$X_{\text{ЗНАННЯ}} = \frac{8 + 8 + 10 + 8 + 8 + 3 + 7 + 6 + 8 + 9 + 7 + 8 + 10 + 6 + 8 + 6 + 8 + 9 + 7 + 5 + 7 + 8 + 7 + 10 + 8 + 8 + 10 + 8 + 8 + 4 + 3 + 5 + 8 + 4 + 8 + 10 + 10 + 4 + 5 + 6 + 8 + 5 + 8 + 8 + 7 + 6 + 10 + 8}{48} = 7,3$$

Отримання диплому:

$$X_{\text{ЗНАННЯ}} = \frac{3,5 + 6 + 6 + 2,5 + 6 + 9 + 6 + 7,5 + 6 + 1,5 + 1,5 + 6 + 5 + 6 + 6 + 6 + 0 + 6 + 3,5 + 6 + 1,5 + 2,5 + 8,5 + 7,5 + 7 + 7,5 + 6 + 8,5 + 9 + 6 + 7,5 + 8,5 + 6,5 + 3,5 + 6 + 8,5 + 7,5 + 1,5 + 7,5 + 5 + 7,5 + 2,5 + 7 + 3,5 + 3,5 + 6 + 7 + 4}{48} = 5,6$$

Згідно з отриманими результатами, студенти демонструють високий рівень мотивації до набуття знань із середнім показником 8,9 за максимальною шкалою в 10 балів. Цей аспект є найвищим серед досліджуваних шкал. Мотивація до оволодіння професією має середнє значення 7,3 (максимум 10), що вказує на помірно високий рівень. Студенти

цієї групи активно зацікавлені в навчанні та отримують задоволення від процесу набуття знань і навичок. Вони також проявляють бажання здобувати професійні знання і розвивати важливі якості, необхідні для обраної спеціальності.

Щодо шкали «отримання диплома», максимальний бал якої становить 12,6, середнє значення по вибірці — 5,6, що є низьким показником. Це свідчить про те, що студенти рідко прагнуть лише формально завершити навчання, а більше орієнтовані на здобуття знань для майбутньої професійної діяльності.

Аналіз розподілу студентів між першим і другим курсом показав незначні відмінності. Зокрема, за шкалою «оволодіння професією» студенти першого курсу мають трохи вищий показник (на 0,5 балів). За шкалою «отримання диплома» студенти другого курсу мають середній показник 6,1, тоді як у першокурсників — 5,0 (див. таблицю 3.2.8).

Аналіз результатів опитування по шкалам

Табл.3.2.8.

	К-сть студентів	Рівень освіти	Шкала «Набуття знань» (прагнення до придбання знань, допитливість) (Максимум 10 б.)	Шкала «Оволодіння професією» (прагнення опанувати професійними знаннями і сформувати професійно важливі якості) (Максимум 10 б.)	Шкала «Отримання диплому» (прагнення придбати диплом при формальному засвоєнні знань, прагнення до пошуку обхідних шляхів при здачі іспитів і заліків) (Максимум 12,6 б.)
Середнє значення	48		8,9	7,3	5,6
	24	I курс	9,0	7,5	5,0
	24	II курс	8,9	7,0	6,1
Мода	48		9	8	6
	24	I курс	9	8	6
	24	II курс	11,4	8	7,5
Мін.знач	48		3,6	3	0
	24	I курс	3,6	3	0
	24	II курс	3,6	3	1,5
Макс.знач	48		12,6	10	9
	24	I курс	12,6	10	9
	24	II курс	12,6	10	9

Цікаво проаналізувати рівень мотивації студентів за цією методикою залежно від їх вікової групи. До вибірки увійшли студенти у таких вікових категоріях: від 21 до 29 років – 8 осіб, від 30 до 39 років – 16 осіб, від 40 до 49 років – 20 осіб і від 50 до 57 років – 4 особи.

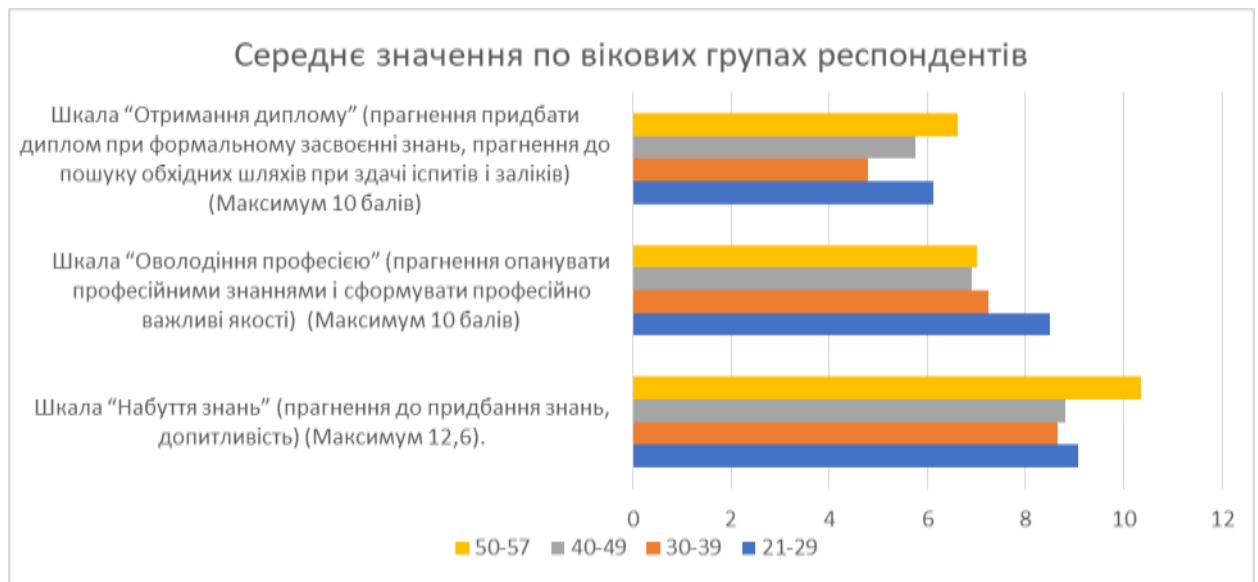

Рис. 3.2.9. Середнє значення по вікових групах респондентів

З рис.3.2.9. можна побачити, що показник по шкалі «отримання диплому» є найвищим у віковій групі 50–57 років, а найнижчим — у групі 21–29 років. Це може свідчити про те, що старші респонденти більш зацікавлені в отриманні офіційного підтвердження своїх знань, що може бути пов’язано з прагненням завершити освіту або підтвердити набутий досвід.

За шкалою «оволодіння професією» найвищий показник має вікова група 30–39 років. Ймовірно, саме в цьому віці респонденти активно будують кар’єру і відчують потребу в спеціалізованих знаннях. Найнижче значення за цією шкалою виявлено у групі 50–57 років, можливо через те, що вони вже мають сформовані професійні навички.

Шкала «набуття знань» має найвищі значення у віковій групі 50–57 років, що вказує на високий рівень допитливості й бажання старших респондентів розвиватися. Найнижче значення цієї шкали зафіксоване у

групи 21–29 років, можливо тому, що молодші респонденти перебувають на етапі здобуття основних знань.

З результатів опитування можна зробити висновок, що старші студенти (особливо вікова група 50–57 років) більше цінують набуття знань і формальне підтвердження своєї освіти. Молодші респонденти (21–29 років) приділяють більше уваги оволодінню професійними навичками.

2. За методикою «Мотивація успіху і боязнь невдачі (МУН)» А. Реана отримано такі особливості вибірки:

**Загальний розподіл результатів опитуваних за методикою
«Мотивація успіху і боязнь невдачі (МУН)» А. Реана**

Таблиця 3.2.10.

Шкали	К-сть осіб	Відсоток, %
мотивація на успіх (надія на успіх)	34	70,8%
ближче до прагнення досягти успіху	10	20,8%
ближче до прагнення досягти успіху	3	3,8%
мотивація на невдачу (боязнь невдачі)	1	2,0%

Аналіз загальних результатів вибірки показав:

- Середнє значення за загальною шкалою становить $\mu = 14,5$, мода (M_0) — 16, медіана (Me) — 15, а мінімальне значення (m_{min}) — 7;
- Більшість студентів (70,8%) демонструють мотивацію на успіх. Близько 20,8% схилиються до прагнення досягти успіху, ще 3,8% знаходяться в межах прагнення досягти успіху, а 2% (одна особа) мають мотивацію на уникнення невдачі.

Розглянемо результати порівняння між студентами першого і другого курсу:

Студенти першого курсу

Середнє значення:

$$\mu = \frac{11+16+13+14+14+18+15+18+17+14+17+15+10+13+14+16+17+19+17+15+17+8+16+8}{24} = 15,08$$

Мода: найчастіше зустрічається в наборі даних 14 повторюється 4 рази, 17 – повторюється 5 разів, отож $M_0 = 17$

Медіана: середнє значення в упорядкованих даних. Оскільки у нас парна кількість спостережень (24 студенти), медіану знайдемо як середнє значення двох центральних чисел

8, 10, 11, 13, 13, 14, 14, 14, 14, 15, 15, 15, 15, 16, 16, 16, 17, 17, 17, 17, 17, 18, 18, 19

$$M_e = \frac{15+16}{2} = 15,5$$

Студенти 2-го курсу

- Середнє значення:

$$\mu = \frac{7+15+16+17+16+10+12+12+15+14+15+15+16+16+14+12+16+13+15+13+13+9+17+13}{24} = 13,12$$

Мода: найчастіше зустрічається в наборі даних 12 повторюється 3 рази, 13 – зустрічається 4 рази, 15 і 16 – повторюється по 5 разів, отже $M_0 = 15$ і 16 (біомодальний розподіл).

Медіана: середнє значення в упорядкованих даних. Оскільки у нас теж парна кількість спостережень (24 студенти), медіану знайдемо як середнє значення двох центральних чисел

7, 9, 10, 12, 12, 12, 13, 13, 13, 13, 14, 14, 15, 15, 15, 15, 16, 16, 16, 16, 16, 17, 17

$$M_e = \frac{14+15}{2} = 14,5$$

Порівняння результатів

Студенти першого курсу демонструють вище середнє значення (15,08) порівняно зі студентами другого курсу (13,2), що вказує на загально вищий рівень мотивації серед першокурсників. Мода для першого курсу дорівнює 17, що свідчить про частіший вибір високих балів, підтверджуючи вищу мотивацію до успіху. У другокурсників спостерігається біомодальний розподіл з модами 14 і 15, що означає відсутність одного домінуючого результату, проте частіші середні бали вказують на орієнтацію на успіх. Медіана першого курсу складає 15,5, що також підтверджує вищий середній

рівень мотивації, тоді як медіана другого курсу становить 14,5, трохи нижча, ніж у першокурсників. Загалом, високий рівень балів у більшості (понад 90%) респондентів свідчить про стійку мотивацію до досягнення успіху.

Методика «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» (А. О. Реан, В. О. Якунін) допомогла визначити характер учбово-професійних мотивів майбутніх спеціалістів. Студентам пропонувалося обрати з 16 мотивів 5 найважливіших. Чим частіше певний мотив обирається, тим вищий його ранг і більша його домінантність у системі мотивів студентів загалом. Це дозволило вивчити структуру мотивації з точки зору провідного мотиву, свідомої основи навчальної діяльності, її стійкості, а також співвідношення між широкими соціальними, соціально-професійними та індивідуальними мотивами.

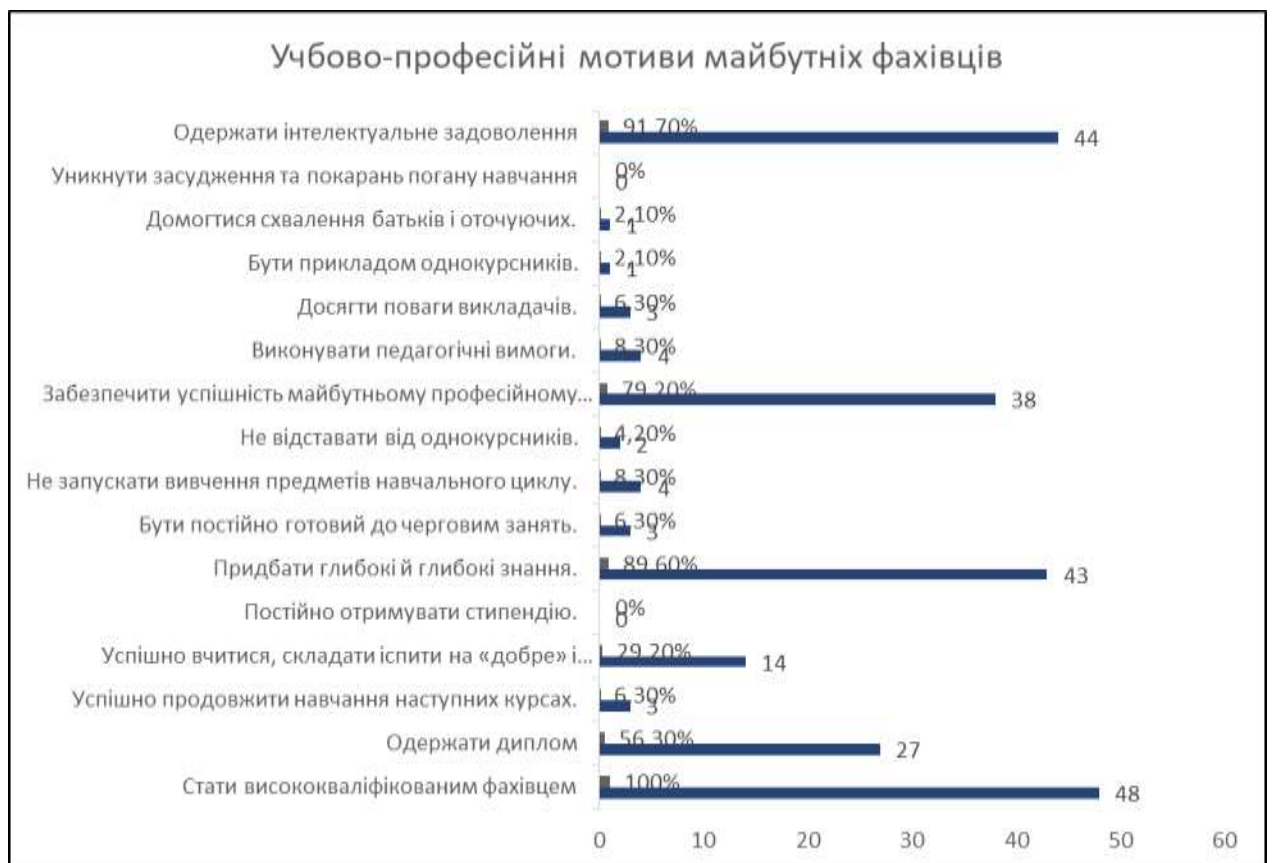

Рис.3.2.11. Результат опитування за допомогою методики «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» А. О. Реана, В. О. Якуніна

Згідно з отриманими даними (рис.3.2.11), основними мотивами учбово-професійної діяльності студентів стали такі, як: "стати висококваліфікованим спеціалістом" (48 студентів, 100%), "отримати інтелектуальне задоволення" (44 студенти, 91,7%), "здобути глибокі та стійкі знання" (43 студенти, 89,6%) та "забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності" (38 студентів, 79,2%), а також "одержати диплом" (27 студентів, 56,3%). Мотиви середньої значущості включають "успішно продовжувати навчання на наступних курсах" (29,2%). Найменш значущими виявилися такі мотиви, як "не запускати вивчення предметів навчального циклу" (8,3%), "виконувати педагогічні вимоги" (8,3%), "бути постійно готовим до чергових занять" (6,3%), "успішно вчитися і скласти іспити на високі бали" (6,3%), "отримувати повагу від викладачів" (6,3%), "не відставати від однокурсників" (4,2%). Дуже низьку значущість мають мотиви "бути прикладом для однокурсників" (2,1%) та "отримати схвалення батьків" (2,1%). Жоден із респондентів не зазначив мотив "уникнути осуду та покарань за погане навчання".

Таким чином, основними рушіями навчальної діяльності студентів є бажання стати висококваліфікованими фахівцями, здобути глибокі знання, забезпечити успіх у майбутній професійній діяльності та отримати інтелектуальне задоволення. Це вказує на високий рівень професійної зацікавленості та прагнення до успіху, що відображає їхню мотивацію до якісної професійної підготовки.

Для детальнішого аналізу також було проведено дослідження мотивів, умовно поділених на учбово-професійні, навчальні та зовнішні мотиви.

До учбово-професійних мотивів відносяться ті, що базуються на стійкому інтересі студентів до обраної спеціальності та орієнтують їх на оволодіння професійними знаннями та навичками, а також підготовку до виконання професійних обов'язків. Зовнішня мотивація проявляється у відповідній нормі поведінки та супроводжується почуттями обов'язку, честі, провини, самоповаги, самовдосконалення. Ці мотиви ґрунтуються на

готовності студентів до дій, що обумовлені зовнішніми факторами та власним досвідом [55].

Мотиви, які виражають прагнення студентів до здобуття знань і підкріплюються почуттям обов'язку, відповідальністю, цілеспрямованістю, а також умінням мобілізувати власні ресурси для навчання, характеризують навчальну мотивацію. Проведений аналіз дозволяє виявити специфічні риси мотивації учбово-професійної діяльності майбутніх спеціалістів (табл. 3.2.12).

Розподіл мотивів навчання майбутніх фахівців (n=48)

Таблиця 3.2.12

Курс	Вираження мотивації (у %)		
	Учбово-професійна	навчальна	зовнішня
I курс	80,8%	29,2%	0
II курс	58,3%	41,7%	0
Уся вибірка	64,6%	35,4%	0

Отже, результати показують, що у більшості опитаних (64,6%) домінує учбово-професійна мотивація, і вони бачать майбутню професію як важливий аспект особистісної самореалізації. Такі студенти активно залучені в навчальний процес і свідомо планують свої навчальні дії. У 35,4% респондентів переважає навчальна мотивація, орієнтована на сам процес і результати учбово-професійної діяльності, зумовлена їхніми пізнавальними інтересами.

4. Дослідження, проведене за методикою А.О. Реана та В.О. Якуніна у модифікації Н.Ц. Бадмаєвої «Діагностика мотивів навчальної діяльності студентів», дало наступні результати. У дослідженні взяли участь 48 студентів першого та другого курсів, для яких були обчислені середні значення за кожною шкалою:

1. Професійні мотиви — 4,6

2. Мотиви творчої самореалізації — 4,3
3. Учбово-пізнавальні мотиви — 3,7
4. Комунікативні мотиви — 3,6
5. Соціальні мотиви — 3,3
6. Мотиви престижу — 2,3
7. Мотиви уникнення — 1,9

Рис.3.2.13 Результати за методикою «Діагностика навчальної мотивації студентів» А. О. Реана, В. О. Якуніна (у модифікації Н. Ц. Бадмаєвої)

Результати опитування чітко вказують, що серед мотивацій навчальної діяльності студентів на перше місце виходять професійні мотиви. Це свідчить про прагнення студентів стати кваліфікованими фахівцями, реалізувати себе в професії та усвідомити її важливість.

На другій позиції знаходяться мотиви творчої самореалізації, що відображає бажання студентів творчо підходити до навчання та майбутньої професійної діяльності.

Учбово-пізнавальні мотиви також є значущими для студентів, що свідчить про їхню увагу до процесу навчання та засвоєння знань. Комунікативні мотиви, важливі для майбутньої роботи клінічного психолога,

підкреслюють потребу в комунікації, що позитивно позначиться на професійній діяльності.

Соціальні мотиви та мотиви престижу відображають прагнення студентів досягти певного статусу та авторитету в суспільстві. У загальному рейтингу вони займають п'яту та шосту позиції, причому соціальні мотиви наближаються до комунікативних, що вказує на значення соціально-комунікативної складової для майбутніх клінічних психологів. Мотиви престижу менш виражені, що свідчить про те, що студенти не надають великої ваги схваленню з боку оточення.

Мотив уникнення невдач отримав найнижчий рейтинг серед респондентів.

Ці результати можуть пояснюватися особливостями особистісного розвитку студентів, підвищенням їхньої професійної зрілості в процесі навчання. Це свідчить про те, що більшість студентів готові працювати за спеціальністю або вже працюють у сфері психології, маючи на меті користь для суспільства, і орієнтуються на набуття професійних компетенцій.

Порівняльний аналіз між студентами першого та другого курсів свідчить про деякі незначні відмінності між значущістю мотивів.

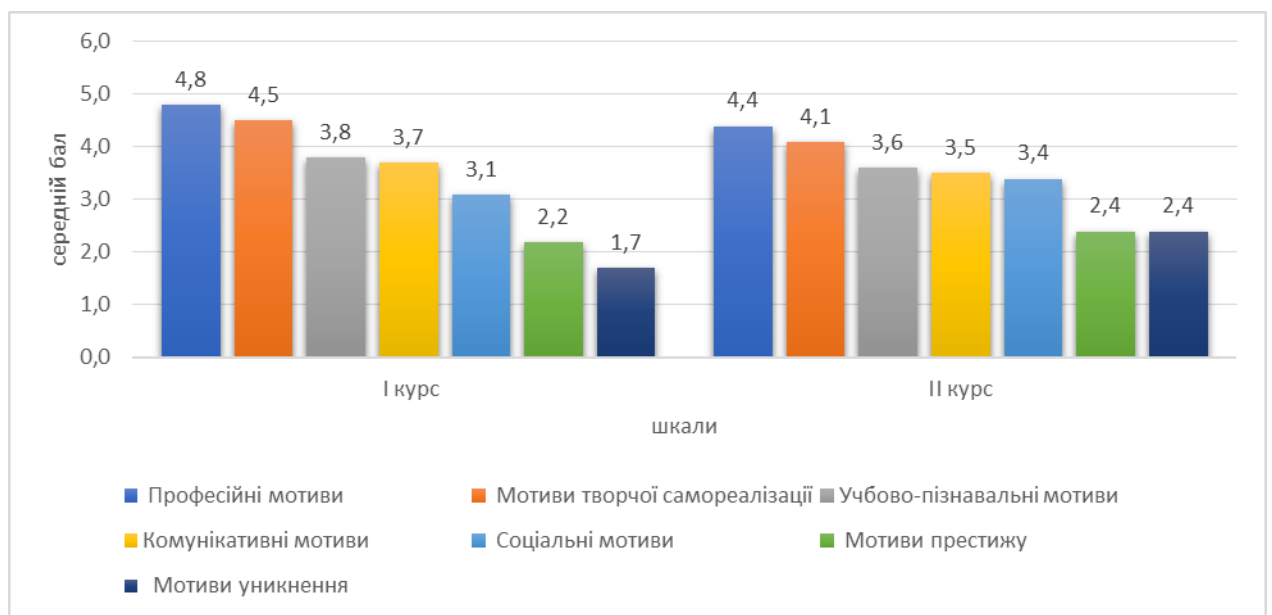

Рис.3.2.14 Результати за методикою А. О. Реана, В. О. Якуніна (у модифікації Н. Ц. Бадмаєвої) «Діагностика навчальної мотивації студентів» за рівнем навчання

Також варто зазначити, що професійні мотиви та мотиви творчої самореалізації у студентів першого курсу виражені на 9,4% сильніше, ніж у студентів другого курсу. Це може свідчити про більшу зацікавленість у навчанні та прагнення здобути знання в НУОЗ ім. П.Л. Шупика, що стосуються їхньої майбутньої професії. Соціальні мотиви, навпаки, більш значущі для студентів другого курсу (на 9,0%). Як зазначалося раніше, більшість із них уже має практичний досвід, що дозволяє краще усвідомлювати рівень відповідальності та соціальної значущості навчання, здобутий соціальний статус і визнання оточуючих, а також винагороду за свою роботу.

Цікавим є також дещо підвищений рівень мотиву престижу серед студентів другого курсу на 9%. Це може свідчити про те, що вони реалістичніше оцінюють мету й значення своєї професійної освіти, визнають свої особистісні якості та відчують потребу в позитивній оцінці з боку оточення. Першокурсники, перебуваючи на етапі адаптації до навчання в галузі клінічної психології, тільки починають накопичувати такий досвід. Це мотивує їх до пошуку власної унікальності в системі міжособистісних відносин і в становленні професійного майбутнього.

Щодо мотиву уникнення невдач, він виявився значущішим для студентів другого курсу на 41% у порівнянні з першокурсниками. Це можна пояснити тим, що другокурсники краще адаптуються до уникнення невдач у ситуаціях, коли оцінюються результати їхньої діяльності як у навчанні, так і з боку інших людей.

Для подальшого аналізу застосуємо t-критерій Стюдента для залежних вибірок, щоб порівняти ті самі мотиви на різних курсах.

$$\text{Формула: } t = (M_1 - M_2) / \sqrt{((\sigma_1^2 / n_1) + (\sigma_2^2 / n_2))}$$

1. Вихідні дані:

Результат середніх значень мотивів за розподілом по курсах

Таблиця 3.2.15

	Професі йні мотиви	Мотиви творчої самореаліза ції	Учбово- пізнавал ьні мотиви	Комунікати вні мотиви	Соціаль ні мотиви	Мотиви прести жу	Мотиви уникнен ня
I курс	4,8	4,5	3,8	3,7	3,1	2,2	1,7
II курс	4,4	4,1	3,6	3,5	3,4	2,4	2,4

2. Розрахунки різниці ($d = x_1 - x_2$):

$$4,8 - 4,4 = 0,4$$

$$4,5 - 4,1 = 0,4$$

$$3,8 - 3,6 = 0,2$$

$$3,7 - 3,5 = 0,2$$

$$3,1 - 3,4 = -0,3$$

$$2,2 - 2,4 = -0,2$$

$$1,7 - 2,4 = -0,7$$

3. Статистичні показники різниць:

$$\text{Середнє значення різниць (Md)} = (0,4+0,4+0,2+0,2+(-0,3)+(-0,2)+(-0,7))/7=0$$

$$\text{Стандартне відхилення різниць (Sd)} = 0,39$$

4. Розрахунок t-критерію:

$$t = Md / (Sd / \sqrt{n})$$

$$t = 0 / (0,39 / \sqrt{7}) = 0$$

5. Критичні значення t-критерію для $df = 6$ ($n-1$):

$$\text{При } p \leq 0,05: t\text{-крит} = 2,447$$

$$\text{При } p \leq 0,01: t\text{-крит} = 3,707$$

6. Аналіз для окремих мотивів:

а) Професійні мотиви:

I курс: 4,8

II курс: 4,4

$$t = 2,31, p > 0,05$$

б) Мотиви творчої самореалізації:

I курс: 4,5

II курс: 4,1

$t = 2,31, p > 0,05$

в) Учбово-пізнавальні мотиви:

I курс: 3,8

II курс: 3,6

$t = 1,15, p > 0,05$

г) Комунікативні мотиви:

I курс: 3,7

II курс: 3,5

$t = 1,15, p > 0,05$

д) Соціальні мотиви:

I курс: 3,1

II курс: 3,4

$t = -1,73, p > 0,05$

е) Мотиви престижу:

I курс: 2,2

II курс: 2,4

$t = -1,15, p > 0,05$

ж) Мотиви уникнення:

I курс: 1,7

II курс: 2,4

$t = -4,04, p < 0,01$

1. Загальний аналіз:

- Нульова гіпотеза про відсутність різниці між середніми значеннями мотивів на I та II курсах підтверджується ($t = 0$)
- Це свідчить про збереження загального рівня мотивації

2. Аналіз окремих мотивів:

- Статистично значущі відмінності ($p < 0,01$) виявлено лише для мотивів уникнення
- Інші мотиви не показали статистично значущих відмінностей ($p > 0,05$)

Таким чином, мотиваційна сфера студентів обох курсів демонструє зрілість і позитивну орієнтацію, з перевагою професійних мотивів та мотивів творчої самореалізації. Це є позитивним показником, що відображає усвідомлений вибір професії та прагнення до професійного зростання. Водночас спостерігається деяке зниження мотивації на другому курсі, що, ймовірно, пов'язано з реальними труднощами в навчанні або більш реалістичним сприйняттям професії та вимог освітнього процесу.

Виходячи з вищеописаного, у загальній вибірці можна виділити дві основні групи мотивів: центральні або внутрішні, що спрямовані на процес та результат навчання (професійні мотиви, творчої самореалізації та навчально-пізнавальні мотиви), а також супутні професіоналізації студентів або зовнішні щодо процесу навчання (комунікативні та соціальні мотиви).

3.3 Практичні рекомендації щодо формування та розвитку мотивації для досягнення професійного успіху в роботі майбутніх клінічних психологів

Формування професійної мотивації є тривалим і багатограним процесом, що потребує врахування індивідуальних особливостей, психологічних потреб і соціокультурного оточення студентів. Враховуючи результати дослідження, можна виділити такі основні напрями і заходи, що сприятимуть підтримці і розвитку мотивації у студентів.

Систематичний аналіз і підтримка індивідуальних мотиваційних потреб. Рекомендується регулярно проводити комплексну діагностику мотиваційної сфери студентів, використовуючи опитувальники, бесіди та спостереження. Це дозволить виявляти індивідуальні мотиваційні пріоритети та бар'єри, що можуть перешкоджати професійному розвитку. Важливим є також врахування особистісних факторів, таких як самооцінка, стійкість до

стресу та рівень тривожності. Виявлені результати можуть бути використані для формування індивідуальних освітніх траєкторій, що дозволить забезпечити студентам можливість працювати над слабкими місцями та розвивати свої сильні сторони.

Розвиток навичок емоційної саморегуляції як запобіжний захід проти професійного вигорання. Враховуючи високий рівень емоційного навантаження, який часто супроводжує роботу клінічних психологів, доцільним є включення до навчальної програми вправ для розвитку емоційної саморегуляції. Рекомендується впроваджувати тренінги зі стрес-менеджменту, техніки глибокого дихання, медитації та когнітивної реструктуризації, які дозволяють знижувати рівень тривожності та розвивати впевненість у собі. Навчання студентів навичкам керування своїми емоціями допоможе зменшити ризик професійного вигорання, з яким часто стикаються клінічні психологи.

Мотиваційні тренінги та групи підтримки для підвищення рівня професійної мотивації. Організація регулярних мотиваційних тренінгів сприятиме підтримці внутрішньої мотивації студентів, орієнтуючи їх на професійний розвиток. Крім того, створення груп підтримки дозволить студентам обмінюватися досвідом, обговорювати проблеми і виклики, з якими вони стикаються у навчанні та на практиці. Ці групи можуть стати джерелом емоційної підтримки та взаємного натхнення, що зміцнить їхню віру у власні сили і допоможе відчути приналежність до професійної спільноти.

Формування і зміцнення внутрішньої мотивації через самооцінку і рефлексію. Одним з ефективних методів підтримки внутрішньої мотивації є розвиток навичок самооцінки і рефлексії. Викладачам і наставникам варто заохочувати студентів до регулярного аналізу своїх досягнень, а також до усвідомлення власних цілей і цінностей у професійній діяльності. Це може включати ведення особистих щоденників успіху, рефлексивних нотаток та

складання планів особистісного розвитку, що сприятиме розвитку відповідальності за власний прогрес і покращенню мотивації до навчання.

Залучення студентів до професійно-орієнтованих проєктів та практик. Важливим компонентом формування мотивації є надання студентам можливості безпосередньо застосовувати отримані знання на практиці. Організація професійно-орієнтованих проєктів, стажувань та практичних занять, де студенти можуть вирішувати реальні кейси з практики клінічної психології, дозволить їм відчувати цінність своїх знань і зрозуміти важливість своєї роботи для суспільства. Така практика зміцнює зв'язок між теорією і практикою, що сприяє підвищенню зацікавленості у навчанні.

Використання позитивного підкріплення для підтримки академічної активності. Надзвичайно важливим є забезпечення студентів регулярним позитивним зворотним зв'язком щодо їхніх досягнень. Викладачам слід вчасно відзначати успіхи студентів, незалежно від їхнього рівня, щоб зміцнити їхню самооцінку та впевненість у власних силах. Позитивне підкріплення не лише підвищує задоволеність від навчання, але і стимулює їх до подальшого саморозвитку.

Розробка та впровадження програми психологічного супроводу для розвитку стійкості до стресу. Програма психологічного супроводу має включати індивідуальні консультації, коучингові сесії та тренінги з розвитку стійкості до стресу. Психологічний супровід може забезпечуватися як безпосередньо викладачами, так і запрошеними фахівцями, які нададуть підтримку студентам у періоди високого стресу, наприклад, під час іспитів або практичних стажувань. Стійкість до стресу є важливою компетенцією для майбутніх психологів, що дозволить їм ефективно допомагати іншим, залишаючись при цьому емоційно стабільними.

Підтримка професійної та творчої мотивації через конкурси та наукові заходи. Для стимулювання професійного та творчого розвитку студентів доцільно залучати їх до участі у наукових конференціях, семінарах, конкурсах, де вони можуть продемонструвати свої навички та знання, а

також отримати визнання за свої досягнення. Залучення студентів до таких заходів сприятиме підвищенню їхньої зацікавленості у професії, розвитку професійних зв'язків і зміцненню впевненості у своїх силах.

Підтримка ініціативності та самостійності у навчанні. Студентам слід надавати можливість проявляти ініціативу та брати відповідальність за виконання самостійних проєктів, завдань і досліджень. Важливою є свобода у виборі напрямків для самостійного вивчення або виконання творчих завдань, що дозволяє студентам краще розкрити свої здібності та інтереси. Така підтримка ініціативності сприяє розвитку відповідальності та посилює внутрішню мотивацію.

Інтеграція курсу професійного розвитку та кар'єрного планування. Введення курсу, орієнтованого на кар'єрний розвиток, надасть студентам можливість краще усвідомити перспективи професійного зростання. Під час такого курсу студенти матимуть можливість дізнатися про практичну діяльність у клінічній психології, розвинути навички планування власної кар'єри, а також зустрітися з професіоналами, які можуть стати їхніми менторами у майбутньому. Розуміння шляхів розвитку у професії допоможе студентам зберегти інтерес до неї на довготривалу перспективу.

Розвиток системи наставництва серед студентів. Створення системи наставництва, де старші студенти можуть підтримувати та консультувати молодших, сприятиме підвищенню мотивації до навчання у новоприбулих студентів. Це допоможе студентам орієнтуватися у навчальному процесі, ділитися досвідом, що дозволить новачкам адаптуватися до вимог навчання. Наставництво також підвищить рівень відповідальності та самооцінки у старших студентів, що зміцнить їхню професійну мотивацію.

Впровадження цих рекомендацій дозволить створити оптимальні умови для підтримки та розвитку мотивації у майбутніх клінічних психологів. Ці заходи допоможуть студентам успішно подолати складнощі навчання, розвинути необхідні професійні навички та підготуватися до роботи в умовах

високого емоційного навантаження, зберігаючи мотивацію та впевненість у власних силах на кожному етапі кар'єри.

Детальний процес формування професійної мотивації у майбутніх клінічних психологів:

Формування професійної мотивації майбутніх клінічних психологів є комплексним і багаторівневим процесом, який охоплює взаємодію зовнішніх та внутрішніх чинників, вплив освітнього середовища, особистісний розвиток студента, а також застосування спеціалізованих методів і технологій. Основними етапами цього процесу є:

1. Створення сприятливого освітнього середовища

- **Суть:** освітнє середовище забезпечує не лише передачу знань, а й стимулювання інтересу до професії та усвідомлення її значущості.
- **Механізми реалізації:**
 - **Інтерактивне навчання:** використання рольових ігор, моделювання професійних ситуацій.
 - **Залучення до реальних практик:** включення студентів до роботи з реальними випадками під супроводом кураторів.
 - **Психологічна підтримка:** наявність наставників серед викладачів, які допомагають студентам аналізувати власні сильні та слабкі сторони.

2. Розвиток внутрішньої мотивації

- **Суть:** внутрішня мотивація є основним рушієм професійного самовдосконалення, оскільки базується на усвідомленні цінності професії.
- **Механізми реалізації:**
 - Формування ціннісного ставлення до професії через дискусії на тему етичних аспектів роботи клінічного психолога.
 - Залучення студентів до рефлексивних практик, які дозволяють оцінити їхні особисті цілі та відповідність цінностям професії.

- Використання мотиваційних тренінгів, орієнтованих на розвиток внутрішніх стимулів (наприклад, тренінги самопізнання та постановки особистісних цілей).

3. Діагностика мотиваційної сфери

- **Суть:** ефективне формування мотивації можливе лише після оцінки її рівня на початку навчання.
- **Методи:**
 - **Анкетування:** вивчення мотиваційних установок студентів (наприклад, анкетування щодо професійних очікувань).
 - **Психодіагностичні методики:**
 - Опитувальник "Мотивація успіху та страх невдачі" (А. Реан).
 - Методика дослідження мотивації професійної діяльності (К. Замфір).
 - Методика "Мотивація навчання у ВНЗ" (Т. Ільїна).

4. Розробка індивідуальних траєкторій розвитку мотивації

- **Суть:** після оцінки мотиваційної сфери кожного студента розробляються індивідуальні підходи до її стимулювання.
- **Механізми реалізації:**
 - Індивідуальні консультації з викладачами, які допомагають студенту оцінити його професійні інтереси та цілі.
 - Розробка навчальних планів, які враховують сильні сторони кожного студента.
 - Організація групових і персональних рефлексій після практичних завдань для визначення досягнень і прогалин.

5. Розвиток професійних компетенцій через практику

- **Суть:** практичний досвід зміцнює мотивацію, дозволяючи студентам побачити значущість своєї професії.
- **Механізми реалізації:**
 - Проведення навчально-професійних тренінгів, де студенти взаємодіють із пацієнтами чи моделюють роботу з клієнтами.

- Практика в клініках чи соціальних установах, де майбутні психологи отримують реальний досвід.
- Залучення до соціальних проєктів, які підвищують рівень відповідальності та включеності у професійне середовище.

6. Розвиток рефлексії та саморегуляції

- **Суть:** рефлексія допомагає студентам оцінити свої досягнення та усвідомити необхідність подальшого розвитку.
- **Механізми реалізації:**
 - Написання рефлексивних есе після кожного етапу практики або навчання.
 - Регулярні групові обговорення, спрямовані на аналіз власних професійних досягнень.
 - Використання рефлексивних щоденників, у яких студенти фіксують свої почуття, думки та висновки під час навчання.

7. Підтримка емоційної стійкості

- **Суть:** Майбутні клінічні психологи стикаються зі значними емоційними навантаженнями, тому важливо підтримувати їхню емоційну стійкість.
- **Механізми реалізації:**
 - Проведення тренінгів із розвитку навичок стресостійкості.
 - Залучення до групової психотерапії чи супервізій.
 - Надання психологічної підтримки під час кризових ситуацій у навчальному процесі.

8. Мотивація через успіх

- **Суть:** Успішний досвід мотивує до подальших досягнень.
- **Механізми реалізації:**
 - Організація конкурсів, конференцій і наукових досліджень, де студенти можуть отримати визнання за свої досягнення.
 - Публічне визнання успіхів студентів через нагороди, сертифікати чи похвалу.

- Включення студентів до команд для роботи над реальними проєктами.

9. Практичні рекомендації

- **Зміст:** Формування професійної мотивації вимагає створення індивідуально орієнтованих рекомендацій на основі емпіричних досліджень.
- **Механізми реалізації:**
 - Розробка рекомендацій для кожного студента щодо зміцнення його мотивації.
 - Впровадження регулярних супервізій, під час яких аналізуються прогрес і труднощі кожного студента.

Висновок

Формування професійної мотивації є багатоаспектним процесом, який включає діагностику, практичну підготовку, розвиток рефлексії, емоційну підтримку та створення сприятливого освітнього середовища. Усі ці складові сприяють розвитку внутрішньої мотивації студентів, яка є ключовим фактором для успішної кар'єри клінічного психолога.

Висновки до розділу III

У процесі проведеного дослідження було виявлено домінуючі мотиваційні установки серед студентів, які навчаються за спеціальністю «Психологія» ОП "Клінічна психологія та психологічна допомога". Основними мотивами, що визначають навчальну діяльність студентів, є прагнення досягти високого професіоналізму, отримати інтелектуальне задоволення та оволодіти глибокими знаннями для забезпечення успішної майбутньої професійної діяльності. Це свідчить про високу професійну зацікавленість студентів та їхнє бажання досягти успіху у своїй кар'єрі, що є позитивним показником їхньої мотивації до навчання.

Також дослідження вказує на певні відмінності у мотиваційній сфері студентів різних курсів. Першокурсники демонструють трохи вищий рівень внутрішньої мотивації, пов'язаної з професійною реалізацією та творчим підходом до навчання, тоді як у другокурсників більш виражена соціальна мотивація та прагнення до престижу. Це може бути пов'язано з тим, що студенти старших курсів частіше мають досвід практичної діяльності, що сприяє більш усвідомленому підходу до соціальної значущості навчання та професійного статусу.

Низький рівень зовнішньої мотивації, такої як уникнення невдач, свідчить про те, що студенти більше зосереджуються на позитивних аспектах своєї діяльності, таких як досягнення успіху та професійне зростання. Це підтверджує їхню готовність до подолання труднощів у навчанні та професійній діяльності, що є показником зрілої мотиваційної сфери.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що студенти спеціальності «Психологія» освітньо-професійної програми "Клінічна психологія та психологічна допомога" мають переважно позитивну мотивацію до навчання, орієнтовану на професіоналізацію та самореалізацію, що сприяє формуванню необхідних професійних компетенцій для успішної діяльності у сфері клінічної психології.

ВИСНОВКИ

У підсумкових висновках цієї роботи можна стверджувати, що професійна мотивація є фундаментальним аспектом, який впливає на якість підготовки майбутніх клінічних психологів і сприяє їхньому особистісному та професійному зростанню. Метою дослідження було всебічно проаналізувати професійну мотивацію студентів, виявити її особливості та чинники, що її формують, а також оцінити вплив різних видів мотиваційних установок на процес навчання у вищому навчальному закладі.

Отримані результати дозволяють констатувати, що домінуючі мотиви, які визначають навчальну активність студентів, є переважно внутрішніми. Серед них на першому місці знаходяться професійні мотиви та мотиви творчої самореалізації, що свідчить про високий рівень зацікавленості в обраній професії, прагнення до особистісної реалізації через професійну діяльність і налаштованість на досягнення успіху. Ці мотиви є ознакою зрілого, усвідомленого вибору професії, а також вказують на здатність студентів інтегрувати навчальний процес у свою особисту систему цінностей, що робить навчання не лише обов'язковим, але й внутрішньо значущим.

Результати анкетування та опитування студентів спеціальності 053 «Психологія» Національного університету охорони здоров'я ім. П.Л. Шупика підтверджують, що важливим аспектом у формуванні мотиваційної сфери є вплив як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Зокрема, підтримка з боку викладачів, наявність наставників і можливості для професійного розвитку суттєво сприяють збереженню та зміцненню мотивації.

Аналіз результатів дослідження також показав ефективність застосування комплексного підходу до формування професійної мотивації, який включає проведення мотиваційних тренінгів і практичних занять. Порівняння рівня мотивації до і після участі студентів у таких заходах продемонструвало зростання їхньої зацікавленості в навчанні та готовності до подолання професійних викликів.

Розроблена в межах дослідження модель формування професійної мотивації майбутніх клінічних психологів, яка поєднує внутрішні та зовнішні фактори, дозволила більш структуровано підходити до мотиваційного супроводу студентів. Модель орієнтована на розвиток внутрішніх мотивів (прагнення до самореалізації, інтерес до психології) у поєднанні з наданням зовнішньої підтримки (наставництво, мотиваційні тренінги, сприятливий академічний клімат).

Крім того, експериментальне дослідження з використанням різних методик мотиваційної діагностики виявило, що студенти з вищим рівнем професійної мотивації демонструють більшу емоційну стійкість та готовність до професійної рефлексії. Це свідчить про позитивний вплив рефлексивних практик та наставництва з боку досвідчених викладачів на практикуючих клінічних психологів та розвиток стійкості професійної мотивації.

Також важливу роль у мотиваційній структурі відіграють соціальні та комунікативні мотиви, особливо серед студентів, які вже мають певний досвід взаємодії з людьми в контексті професійної діяльності. Це свідчить про те, що студенти розуміють важливість соціального сприйняття та встановлення міжособистісних зв'язків для успішного виконання професійних обов'язків у сфері клінічної психології.

Отже, результати дослідження підтверджують, що навчання в НУОЗ ім. П.Л. Шупика за спеціальністю 053 «Психологія» ОПП «Клінічна психологія та психологічна допомога», орієнтоване на формування професійних навичок і розвиток внутрішніх мотивів, сприяє становленню кваліфікованих фахівців, здатних працювати в сфері психологічної допомоги. Результати також вказують на необхідність цілеспрямованої педагогічної підтримки, яка може допомогти зберегти мотивацію студентів на високому рівні протягом усього навчання і підготувати їх до успішної професійної реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамська З. М. Психолого-педагогічні засади розвитку суб'єктності майбутніх: дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Івано-Франківськ, 2010. 222 с.
2. Артющина М.В., Журавська Л.М., Колісніченко Л.А. та ін. Психологія діяльності та навчальний менеджмент: навч.посіб. / за заг.ред. М.В. Артющиної. К.:КНЕУ,2018. 336 с.
3. Асахова В.М. Нові методи навчання. К.: Освіта України, 2019. 247 с.
4. Бадмаєва Н.Ц. Методика для діагностики навчальної мотивації студентів (А.А.Реан і В.А.Якунин, модифікація Н.Ц. Бадмаєвої). Вплив мотиваційного фактору на розвиток розумових здібностей: монографія. Улан-Уде, 2004. С.151-154.
5. Балл Г. О. Сучасний гуманізм і освіта: Соціально-філософський та психолого-педагогічні аспекти. Рівне: «Ліста-М», 2003. 128 с.
6. Блінов О. А. Бойова психічна травма : монографія. К. : Талком, 2019. 700 с.
7. Блінов О. А. Військово-психологічний словник. К. : Талком, 2024. 33 с.
8. Блінов О. А. Особливості мотивації та переживань учасників бойових дій / Сучасний стан психологічного забезпечення професійної діяльності сил охорони правопорядку: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 29 вересня 2017 року). Х. : Національна академія НГУ, 2017. С. 84-88.
9. Блінов О.А. Особливості прояву бойового стресу в поранених комбатантів та шляхи корекції його наслідків. Філософськосоціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах (Київ, 7 червня 2018 р.) Міністерство оборони України, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. К.: НУОУ, 2018. С. 33-36.
10. Бондар Л., Литвинчук Н. Зміст і динаміка навчальної мотивації

студентів – практичних психологів. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/42075/1/%d0%91%d0%be%d0%bd%d0%b4%d0%b0%d1%80%20%d0%9b.%d0%92.%2c%20%d0%9b%d0%b8%d1%82%d0%b2%d0%b8%d0%bd%d1%87%d1%83%d0%ba%20%d0%9d.%d0%91..pdf>

11. Бондар Л.В. Особливості мотивації навчальної діяльності студентів – майбутніх практичних психологів. Національний авіаційний університет. 2017 - №10(2017). URL: <https://doi.org/10.18372/2411-264X.10.12459>
12. Бондарчук О. І., Карамушка Л. М., Москальова А. С., Нежинська О. О., Пінчук Н. І., Соломіна Г. В, Філь О. А. Методика діагностики рівнів і особливостей психологічної готовності керівників освітніх організацій до діяльності в умовах змін; за наук. ред. О. І. Бондарчук. К.: 2019. 148 с.
13. Борис І. Мотиваційна сфера як проблемний чинник поведінки. Психологія і суспільство. Тернопіль: Інститут експериментальних систем освіти, 2002-№2. С. 48–57.
14. Борис І. Мотиваційна сфера як проблемний чинник поведінки. Психологія і суспільство. Тернопіль: Інститут експериментальних систем освіти, 2002. №2. С.48-57
15. Боришевський М. Й. Духовні цінності як чинник розвитку особистості. Психологія і суспільство. 2001. № 2. С. 3–12.
16. Вілюнас В. К. Психологічні механізми мотивації людини. Київ: Вища школа, 1988. 168 с.
17. Вовк О.В. Дисертація Психолого-педагогічні чинники розвитку суб'єктної позиції студентської молоді. м.Івано-Франківськ – 2018. URL: https://svr.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/5/2018/04/dis_Vovk.pdf
18. Вознюк А. М. Формування мотивації навчальної діяльності студентів: теоретико-методологічний аспект. Психологія і суспільство. 2010. № 1. С. 123–130.

19. Гилюн О.В. Освітні мотивації студентської молоді. Грані: наук.-теорет. і громад.-політ.альманах. Дніпроп.нац.ун-т ім. О.Гончара; Центр соц.-політ.дослідж. Д., 2012. №1(81). 102-104 с.
20. Грибенюк Г. С. Суб'єктність мотивів саморегуляції майбутнього рятувальника. Вісник Національного університету оборони України. 3 (61). 2021. С. 14-19
21. Гуляк У. М. Професійна мотивація військовослужбовців: досвід іноземних армій. Вісник Національного університету оборони України, 67(3), 47–55. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-67-3-47-55>
22. Діденко Ю. Професійна мотивація як внутрішній чинник розвитку професіоналізму майбутнього психолога. Матеріали XII Міжнародної науковопрактичної конференції (19 травня 2023 р., м. Київ). Київ: ДЗВО «УМО», 2023.
23. Дослідження мотиваційних компонентів забезпечення якості медичної допомоги в закладах охорони здоров'я. (2018). BONA FIDES. URL: <https://www.wunu.edu.ua/pdf/019.pdf>
24. Дубровинський Г. Р., Ділай А. Ю. Мотиваційні установки як предиктори емоційного інтелекту військового психолога. Вісник Національного університету оборони України. 3 (73). 2023. С. 65-72.
25. Дьяконов Г. В. Психологічні особливості професійної мотивації майбутніх психологів. Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. Вип. 106. С. 39-48.
26. Жушма Т.В, Квасник О.В. Стаття Психолого-педагогічний досвід у формуванні національної гуманітарно-технічної еліти: минуле, сучасність, майбутнє. Особливості самооцінки та мотивації на досягнення успіху у студентів – психологів. м. Харків, Україна, (23.09.2016).
URL:http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPIPress/29229/1/Elita_2017_46_Zhushma_Osoblyvosti.pdf
27. Занюк С. С. Психологія мотивації: навч. посібник. К. : Либідь, 2002.

304 с.

28. Іванова Н. Г. Сутність мотиву особистості в теорії мотивації. Вісник Національного університету оборони України 3 (61) /2021. С. 20-27.
29. Ільїн Є.П. Мотивація та мотиви. переклад з рос.мови, передмова та примітки Т.В. Тадеєвої. Тернопіль: навчальна книга – Богдан, 2013. 512 с. (Сходи психології).
30. Казанжи М. Психологічна ресурсність студентської молоді в умовах карантинних обмежень. Наука і освіта: наук.-практ. журнал. 2021. №1. С. 27-34
31. Карамушка Л. М. Психологія управління освітніми організаціями: навч. посіб. Київ: Либідь, 2004. 424 с.
32. Киричук О. В., Роменець В. А. (Ред.). Основи психології: підруч. для студ. вищ. закл. освіти. 4-е вид., стер. Київ: Либідь. 1999.
33. Клінічні психологія. *Простір психологів*: веб-сайт. URL: <https://psychology.space/psypedia-post/klinichna-psychologiya/>
34. Ковальов В. І. Мотивація поведінки і формування особистості. Київ: Вища школа, 1988. 256 с.
35. Колот А.М. Мотивація персоналу: підручник. Київ: КНЕУ, 2014. 397 с
36. Кондратенко О. Л. Психологічні особливості мотивації навчальної діяльності студентів. Наукові записки. Серія: Психологія і педагогіка. 2013. № 22. С. 85–90.
37. Кравченко О. В. Зміни структури мотивації у військовослужбовців військової служби за контрактом після участі в бойових діях. Вісник Національного університету оборони України. 5 (63). 2021. С. 60-69.
38. Кравченко О. В. Структури мотивації у військовослужбовців військової служби за контрактом після участі в бойових діях. Вісник Національного університету оборони України 5 (63) /2021. С. 59-69.
39. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. К.: Знання, 2005. 486 с.
40. Ляшенко І. В. Мотивація навчальної діяльності студентів: теоретичний

аспект. Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. 2014. № 15. С. 98–103.

41. Макарова Л., Синельников В. Загальна психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл., які навч. за спец. «Психологія». Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 198с.
https://stud.com.ua/5155/psihologiya/potrebi_motivi_teorii_motivatsiyi_motivatsiyna_struktura_osobistosti
42. Мак-Клелланд Д. К. Людина, що мотивує. Київ: Вища школа, 2007. 428 с.
43. Максименко С. Д. Генетична психологія: навч. посіб. Київ: КММ, 2002. 296 с.
44. Малазонія С.В., Лукіяничук А.М., Скидан Р.О. Психологічні механізми формування та розвитку мотиваційних властивостей особистості в дослідженнях сучасних психологів. *Психологія особистості*. 2023. Вип.47 С.127-131
45. Микитюк С. О. Мотивація навчальної діяльності студентів: психологічний аспект. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Педагогіка, психологія та соціальна робота. 2012. № 733. С. 112–117.
46. Микитюк С. О., Микитюк С.С. Мотивація навчальної діяльності як ресурс освітнього процесу. 2021 р., № 76, Т. 2
<https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.76-2.21>
47. Моляко В. О. Психологія творчості: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2007. 327 с.
48. Мотиваційні ресурси стресостійкості військовослужбовців підрозділів Національної гвардії України з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних: монографія. Н.В. Юр'єва, В.І. Пасічник Х.: Національна академія НГУ, 2017. 226 с.
49. Наказ МОЗ України від 29 березня 2002 року №117 «Про затвердження Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск

78. Охорона здоров'я» // Законодавство України: база даних. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va117282-02#Text>, **
50. Наказ МОЗ України від 30 вересня 2022 року №1782 «Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 28 жовтня 2002 року №385» // Законодавство України: база даних. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1303-22#Text, – *.
51. Наказ МОЗ України від 4 червня 2020 року №1308 «Про затвердження Порядку надання паліативної допомоги» // Законодавство України: база даних. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0609-20#Text>, ***.
52. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с.
53. Національний класифікатор України Класифікатор професій ДК 003:2010: затверджено та надано чинності Наказ Держспоживстандарту України 28.07.2010 №327
54. Олійник В. В. Особливості формування професійної мотивації у майбутніх практичних психологів. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VI (63), Issue: 153, 2018 <https://doi.org/10.31174/SEND-PP2018-153VI63-17>
55. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія управління : посібник. Київ : Академвидав, 2003. 568 с.
56. Османова А.М. Хорунженко Г.В. Клінічна психологія: навч.посіб.: Університет «Україна», 2023. 183 с.
57. Осьодло В. І., Будагьянц Л. М. Трансформація потреб та мотивації людини інформаційного суспільства. *Вісник Національного університету оборони України*, 2022. № 2 (66). С. 89–97.
58. Подшивайлов М.Н. Психологічні чинники розвитку мотиваційної сфери майбутнього психолога: дисертація на здобуття наукового ступня кандидата психологічних наук: 19.00.07 / Київський університет ім.Б.Грінченка. Київ, 2015. 238 с.
59. Подшивайлов Ф. М. Психологічні чинники розвитку мотиваційної сфери

- особистості майбутнього психолога: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ, 2015. 20 с.
60. Подшивайлов Ф. М. Теоретико-методологічні засади визначення поняття мотиваційної сфери особистості. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2021. № 10 (41). С. 19–23.
 61. Подшивайлов Ф. М. Теоретичне обґрунтування моделі мотиваційної сфери особистості. Монографія. Актуальні проблеми психології Т. 12. Психологія творчості. Вип. 23. УДК 159.9:378(043)
 62. Подшивайлов Ф.М., Подшивайлова В.І. Динаміка змін основних показників мотиваційної сфери студентів-психологів, 20.05.2019. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/28090/1/L_Podshyvailova_F_Podshyvailov_DZ_OPMSSP_IS_IPSP.pdf
 63. Подшивайлов Ф.М., Сергеєнкова О. П. Мотиваційна сфера особистості: діагностично розвивальний путівник. Методичні рекомендації. К. : Інститут обдарованої дитини, 2015. 55 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/12971/1/F_Podshyvailov_O_Serhieienkova_Motyvatsiyna_sfera_osobistosti.pdf
 64. Полюк М. І. Теоретичні підходи до мотивації персоналу у підприємстві. Ефективна економіка. 2020. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7836>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.4.100
 65. Полюк М. І. Теоретичні підходи до мотивації персоналу у підприємстві. Ефективна економіка. 2020. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7836>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.4.100
 66. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості: монографія. Київ: Ніка-Центр, 2005. 256 с.
 67. Попелюшка Р. П. Психологічні основи професійного становлення особистості: монографія. Київ: Наукова думка, 2018. 312 с.

68. Порок Н. В, Кондратенко Л. О., Манилова Л. М та ін. Психологічна діагностика мотивації особистості до навчання в умовах інформаційного суспільства : монографія; за ред. Н. В. Пророк. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. 131 с.
69. Про внесення змін до Переліку посад професіоналів з вищою немедичною освітою: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 30.09.2022 року №1178. Офіційний вісник України від 15.11.2022 – 2022 р.№88, стор.108 стаття 5501, код акта 114665/2022
70. Про внесення змін до Таблиці співставлення медичних послуг з кодами національного класифікатора НК 025/2021 «Класифікатора хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я та/або національного класифікатора НК 026/021 «Класифікатор медичних інтервенцій», затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 03 квітня 2020 року №773: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 12.05.2022 року №798
71. Пророк Н. В., Кондратенко Л. О., Манилова Л. М. та ін. Психологічна діагностика мотивації особистості до навчання в умовах інформаційного суспільства: монографія / за ред. Н. В. Пророк. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. 131 с.
72. Прядко Н. О. Мотивація досягнення як детермінанта успіху в професійній діяльності особистості Вісник. 2020. № 127. С. 177–180.
73. Психологічний словник [Текст] / за ред. В. І. Войтка. К.: Вища школа, 1982. 216 с.
74. Ременюк Я. А. Основні напрямки дослідження мотивації у психології: зарубіжний дискурс. Вісник Національного університету оборони України 3 (79) / 2024. С. 115-120.
75. Рибалка В. В. Психологія професійної діяльності: навч. посіб. Київ: Каравела, 2006. 368 с.
76. Савчин М. В. Психологія особистісного зростання: монографія. Івано-Франківськ: Плай, 2010. 284 с.

77. Семиченко В. А. Психологія мотивації навчання: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2001. 255 с.
78. Тимофієва М., Осипенко В. Мотивація до навчання під час війни для викладачів та студентів. Буковинський державний медичний університет: 2022 <https://www.bsmu.edu.ua/blog/motyvacziya-do-navchannya-pid-chas-vijny-dlyavykladachiv-ta-studentiv/>
79. Тимош І.М. Економіка праці: навч. посібник. Тернопіль: Астон, 2001. 347 с.
80. Тягур Л. М. Роль мотивації в управлінні професійним розвитком вчителів початкової школи. Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції: збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції 24-25 жовтня 2019 р., Мукачево: Вид-во МДУ, 2019. С. 124–126.
81. Тягур Л. М., Горват А. К. Роль мотивації в управлінні професійним розвитком вчителів початкової школи. Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції: збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції 24-25 жовтня 2019 р., Мукачево: Вид-во МДУ, 2019. 124–126.
82. Ушакова І.М., Ковалевська О.А. Динаміка професійної мотивації майбутніх працівників органів внутрішніх справ. Проблеми екстремальної та кризової психології. Збірник наукових праць. Вип. 13. Харків: НУЦЗУ, 2013. С. 242-250
83. Ушакова І.М., Ковалевська О.А. Динаміка професійної мотивації майбутніх працівників органів внутрішніх справ. Проблеми екстремальної та кризової психології. Збірник наукових праць. Вип. 13. Харків: НУЦЗУ, 2019. С. 242-250
84. Філатова Т.С. Психологічні особливості розвитку мотиваційної сфери майбутніх психологів. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2019. Вип. 2. Том 3. С. 111-115

85. Функції та специфіка роботи практичного психолога : навч. посібник / О. А. Блінов, П. П. Криворучко, В. М. Марченко. К. : КиМУ, 2009. 462 с.
86. Цибульська В.І. Психологічні аспекти людського фактору у світі високих технологій: Стаття - Зв'язок мотивації досягнення успіху та мотиву навчання студентів психологів. Вид-во НАУ. Київ. 2018р.
87. Шолох О. Проблема формування професійної мотивації майбутніх психологів у процесі підготовки. ISSN: Print 2075–146X, Online 2616-6623. Витоки педагогічної майстерності. 2020. Випуск 25 <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2020.25.223346>
88. Ягупов В. В. Ціннісно-мотиваційний компонент професійної компетентності фахівців: методологічний аспект. Вісник Національного університету оборони України. 6 (70). 2022. С. 207-219.
89. Employee motivation: The insight gleaned from employee surveys can be key to your success // Credit union magazine. 2003. Vol/ 69. Part 2. P. 29-30.
90. Farner S., Seert A. Time Enough to Work: employee motivation and entrapment in the workplace. Time and society. Sage Publications. 2004, Vol.13; PART 2/3.-P/265-284
91. Herzberg F. The Managerial Choice: To be Effective or to be Human. Homewood, Illinois : Dow Jones-Irwin, 1976. 360 p.
92. Herzberg F., Mausner B., Snyderman B. B. The motivation to work. N.Y. : Wiley, 1959. 157 p.
93. Herzberg F., Mausner B., Snyderman B. The Motivation to Work. New Jersey : Transaction Publishers, 1993. 180 p.
94. Jutta Heckhausen Heinz Heckhausen Editors. Motivation and Action. Springer International Publishing AG, part of Springer Nature 1991, 2010, 2018
95. Leigh E. Mudge. The Psychology Of Early Adolescence. Hardcover. June 13, 2008. 116 p.
96. Leont'ev A. Activity, Consciousness, and Personality. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall. 1978 URL: <https://www.marxists.org/archive/leontev/works/>

activity-consciousness.pdf

97. Li Z, Yang Y, Zhang X and Lyu Z. Impact of Future Work Self on Employee Workplace Wellbeing: A Self-Determination Perspective. *Front. Psychol.* 2021, 12:656874. doi: 10.3389/fpsyg.2021.656874
98. Maslow A. A Theory of Human Motivation. *Psychological Review.* 1943. 50, 4. P. 370–396. URL: <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>.
99. Maslow A.H. *Motivation and Personality*. Prabhat Prakashan, 1987. 379 c.
100. Nuttin J. R. Motivation and reward in human learning: A cognitive approach. In: *Handbook of learning and cognitive processes*. V.3. Approaches to human learning and motivation. New. Jersey, 1976. P. 247-282.
101. Rean A.A. *Psychology personality adaptation Psikhologiya adaptatsii lichnosti*. Hardcover. SBN 10: 5938787165 ISBN 13: 9785938787162 Publisher: Praim-Evroznak, M, 2008

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета

1. Ваш вік _____
2. Стать _____
3. Навчаєтесь на клінічного психолога на якому курсі/ рівень освіти (оберіть 2 значення)
 - 1 курс
 - II курс
 - III курс
 - IV курс
 - бакалавр
 - магістр
4. Це Ваша перша вища освіта?
Так Ні
5. Що саме підштовхнуло навчатися на клінічного психолога?
 - а) Змусили батьки
 - б) Власні інтереси
 - в) Актуальність професії в даний час
 - г) Хороший заробіток в майбутньому
 - г) Я не знаю
6. Де плануєте працювати після навчання за спеціальністю "Клінічна психологія" ?
 - а) Освітні заклади
 - б) Реабілітаційні центри
 - в) Медичні заклади
 - г) Приватні фірми
 - д) Інше
 - е) Не планую працювати за професією
7. Звідки ви дізналися, що є така професія як "Клінічний психолог" ?
 - а) Від родичів, друзів
 - б) З інтернет джерел
 - в) на роботі (вимоги законодавства)
 - г) Інше
8. Коли Ви вирішили обрати спеціальність «Клінічна психологія»
 - а) декілька років тому
 - б) рік тому
 - в) декілька місяців тому

г) за декілька днів до подачі документів.

9. Що зараз Ви думаєте про свій вибір?

а) повністю задоволена

б) задоволена

в) не дуже задоволена

г) не задоволена

10. Ви бачите себе успішним психологом?

а) Так

б) Важко сказати

в) Можливо

г) Ні

11. Що мотивує Вас найбільше саме до вивчення клінічної психології?

а) Заробіток

б) Актуальність професії

в) Допомога людям

г) Особиста мрія

**Методика «Вивчення мотивація навчання у ВНЗ»
(розроблено Т. Ільїною)**

Текст опитувальника

1. Найкраща атмосфера занять – атмосфера вільних висловлювань.
а) так
б) ні
2. Зазвичай я працюю з великою напругою.
а) так
б) ні
3. У мене рідко бувають головні болі після пережитих хвилювань та неприємностей.
а) так
б) ні
4. Я самостійно вивчаю низку предметів, на мою думку, необхідних для моєї майбутньої професії.
а) так
б) ні
5. Яку з властивих вам якостей ви найбільше цінуєте?
(нейтральне питання)
6. Я вважаю, що життя потрібно присвятити обраній професії.
а) так
б) ні
7. Я відчуваю задоволення від розгляду складних проблем.
а) так
б) ні
8. Я не бачу сенсу у більшості робіт, які ми робимо у виші.
а) так
б) ні
9. Велике задоволення мені дає розповідь знайомим про мою майбутню професію.
а) так
б) ні
10. Я дуже середній студент, ніколи не буду блискучим, а тому немає сенсу докладати зусиль, щоб стати кращим.
а) так
б) ні
11. Я вважаю, що в наш час не обов'язково мати вищу освіту.
а) так
б) ні
12. Я твердо впевнений у правильності вибору професії.

а) так

б) ні

13. Від яких із властивих вам якостей ви б хотіли позбутися?

(нейтральне питання)

14. При зручній нагоді я використовую на іспитах підсобні матеріали (конспекти, шпаргалки).

а) так

б) ні

15. Найпрекрасніший час життя – студентські роки.

а) так

б) ні

16. У мене надзвичайно неспокійний і уривчастий сон.

а) так

б) ні

17. Я вважаю, що для повного оволодіння професією всі навчальні дисципліни потрібно вивчати однаково глибоко.

а) так

б) ні

18. За можливості я вступив би до іншого вузу.

а) так

б) ні

19. Я зазвичай спочатку беруся за легші завдання, а важчі залишаю на потім.

а) так

б) ні

20. Для мене було важко при виборі професії зупинитися на одній із них.

а) так

б) ні

21. Я можу спокійно спати після будь-яких неприємностей.

а) так

б) ні

22. Я твердо впевнений, що моя професія дає мені моральне задоволення та матеріальний достаток у житті.

а) так

б) ні

23. Мені здається, що мої друзі здатні вчитися краще, ніж я.

а) так

б) ні

24. Для мене дуже важливо мати диплом про вищу освіту.

а) так

б) ні

25. З деяких практичних міркувань для мене це найзручніший ВУЗ.

а) так

б) ні

26. У мене достатньо сили волі, щоб навчатися без нагадування адміністрації.

а) так

б) ні

27. Життя для мене майже завжди пов'язане з надзвичайною напругою.

а) так

б) ні

28. Іспити потрібно складати, витрачаючи мінімум зусиль.

а) так

б) ні

29. Є багато вузів, в яких я міг би вчитися з не меншою цікавістю.

а) так

б) ні

30. Яка з властивих вам якостей найбільше заважає вчитися?

(нейтральне питання)

31. Я людина, що легко захоплюється, але всі мої захоплення так чи інакше пов'язані з майбутньою професією.

а) так

б) ні

32. Занепокоєння про іспит або роботу, яка не виконана вчасно, часто заважає мені спати.

а) так

б) ні

33. Висока зарплата після закінчення вишу для мене не головне.

а) так

б) ні

34. Мені потрібно бути в хорошому настрої, щоб підтримати загальне рішення групи.

а) так

б) ні

35. Я змушений був вступити до вишу, щоб зайняти бажане становище в суспільстві, уникнути служби в армії.

а) так

б) ні

36. Я навчаю матеріал, щоб стати професіоналом, а не для іспиту.

а) так

б) ні

37. Мої батьки – професіонали своєї справи, і я хочу бути на них схожим.

а) так

б) ні

38. Для просування по службі мені необхідно мати вищу освіту.

а) так

б) ні

39. Яка з ваших якостей допомагає вам вчитися?

(нейтральне питання)

40. Мені дуже важко змусити себе вивчати як слід дисципліни, які прямо не належать до моєї майбутньої спеціальності.

а) так

б) ні

41. Мене дуже турбують можливі невдачі.

а) так

б) ні

42. Найкраще я займаюся, коли мене періодично стимулюють, підганяють.

а) так

б) ні

43. Мій вибір даного вишу остаточний.

а) так

б) ні

44. Мої друзі мають вищу освіту, і я не хочу відставати від них.

а) так

б) ні

45. Щоб переконати в чомусь групу, мені доводиться самому працювати дуже інтенсивно..

а) так

б) ні

46. У мене зазвичай гарний настрій.

а) так

б) ні

47. Мене приваблює зручність, чистота, легкість майбутньої професії.

а) так

б) ні

48. До вступу я цікавився цією професією, багато читав про неї.

а) так

б) ні

49. Професія, яку я отримую, найважливіша та перспективна.

а) так

б) ні

50. Мої знання про цю професію були достатні для впевненого вибору.

а) так

б) ні

Обробка результатів. Ключ до опитувальника. Висновки

Переважання мотивів по перших двох шкалах свідчить про адекватне виборі студентом професії і задоволеності нею.

Обробка та інтерпретація результатів. Слід підрахувати співпадання відповідей досліджуваного з ключем. Переважання за однією зі шкал виявляє домінуючу мотивацію:

Шкала «Набуття знань» (прагнення до придбання знань, допитливість)
(Максимум 12,6).

За відповіді «так» на питання №4 — 3,6 балів; за №17 — 3,6 балів, № 26 — 2,4 балів.

За відповіді «ні» на питання № 28 — 1,2 бали; №42 — 1,8 бали

Шкала «Оволодіння професією» (прагнення опанувати професійними знаннями і сформулювати професійно важливі якості) (Максимум 10 балів).

За відповіді «так» на питання №9 — 1 бал; за №31 — 2 бал, № 33 — 2 бали, № 43 — 3 бали; №48 — 1бал, № 49 — 1 бал.

Шкала «Отримання диплому» (прагнення придбати диплом при формальному засвоєнні знань, прагнення до пошуку обхідних шляхів при здачі іспитів і заліків) (Максимум 10 балів).

За відповіді «так» на питання №24 — 2,5 бали; за №35 — 1,5 бали, № 38 — 1,5 бали, № 44 — 1 бал.

За відповіді «ні» на питання № 11 — 3,5 бали.

Питання по пп . 5, 13, 30, 39 є нейтральними до цілей опитувальника і в обробку не включаються.

Аналіз відповідей пояснює специфіку мотиваційної сфери студента.

Методика «Мотивація успіху та страх невдачі» (А. Реана)

Дана методика дозволяє оцінити, яке прагнення більшою мірою визначає вашу поведінку: бажання досягти успіху або уникнути невдачі. Перевагою одного з цих двох варіантів багато в чому і визначається рівень наших домагань - чи готові ми ставити перед собою важкі завдання, щоб пережити значний успіх, або ж вибираємо скромніші цілі, аби не випробувати розчарування.

Інструкція. Погоджуючись чи ні з нижченаведеними твердженнями, необхідно вибрати одну з відповідей - «так» чи «ні». Якщо Вам важко з відповіддю, то згадайте, що «так» має на увазі і явне «так», і «скоріше так, ніж ні». Те ж відноситься і до відповіді «ні». Відповідати слід досить швидко, подовгу не замислюючись. Відповідь, який перший отямився в голову, як правило, є і найбільш точним.

Текст опитувальника

1. Включаючись у роботу, сподіваюся на успіх.
 - a) так
 - b) ні
2. У діяльності активний.
 - a) так
 - b) ні
3. Схильний до прояву ініціативи.
 - a) так
 - b) ні
4. При виконанні відповідальних завдань намагаюся по можливості знайти причини відмови від них.
 - a) так
 - b) ні
5. Часто вибираю крайнощі: або занижено легкі завдання, або нереально важкі.
 - a) так
 - b) ні
6. При зустрічі з перешкодами зазвичай не відступаю, а шукаю способи їх подолання.
 - a) так
 - b) ні
7. При чергуванні успіхів та невдач я схильний до переоцінки своїх успіхів.
 - a) так

б) ні

8. Продуктивність діяльності здебільшого залежить від моєї цілеспрямованості, а не від зовнішнього контролю.

а) так

б) ні

9. За виконання досить важких завдань за умов обмеженого часу результативність моєї діяльності погіршується.

а) так

б) ні

10. Я схильний виявляти наполегливість у досягненні мети.

а) так

б) ні

11. Я схильний планувати своє майбутнє на досить віддалену перспективу.

а) так

б) ні

12. Якщо ризикую, то обдуманно, а чи не відчайдушно.

а) так

б) ні

13. Я не дуже наполегливий у досягненні мети, особливо якщо відсутній зовнішній контроль.

а) так

б) ні

14. Вважаю за краще ставити перед собою середні за труднощами або трохи завищені, але досяжні цілі.

а) так

б) ні

15. У разі невдачі при виконанні завдання його привабливість для мене знижується.

а) так

б) ні

16. При чергуванні успіхів та невдач я більше схильний до переоцінки своїх невдач.

а) так

б) ні

17. Вважаю за краще планувати своє майбутнє лише на найближчий час.

а) так

б) ні

18. При роботі в умовах обмеженого часу результативність діяльності у мене покращується, навіть якщо завдання досить тяжке.

а) так

б) ні

19. У разі невдачі я зазвичай не відмовляюся від поставленої мети.

а) так

б) ні

20. Якщо я сам вибрав для себе завдання, то у разі невдачі його привабливість тільки зростає.

а) так

б) ні

Обробка результатів. Один бал отримують відповіді «так» на затвердження 1-3, 6, 8, 10-12,14,16,18-20 і відповіді «ні» на 4,5,7,9,13,15,17. Підраховується загальна кількість балів.

Висновки. Якщо випробуваний набирає від 1 до 7 балів, то діагностується мотивація на невдачу (боязнь невдачі); коли ж сума від 14 до 20 балів, це мотивація на успіх (надія на успіх). Якщо кількість набраних балів у межах від 8 до 13, слід вважати, що мотиваційний полюс не виражений. Однак у випадку з 8-9 балів мотивація випробуваного ближче до уникнення невдачі, а 12-13 - ближче до прагнення досягти успіху.

**Методика «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів
(А.А.Реан,В.А.Якунин)»**

Інструкція до тесту: перед вами список причин, які спонукають людей вчитися. Виберіть з цього списку п'ять причин, найвагоміших вам.

Тестовий матеріал:

1	Стати висококваліфікованим фахівцем	
2	Одержати диплом	
3	Успішно продовжити навчання наступних курсах.	
4	Успішно вчитися, скласти іспити на «добре» і «відмінно».	
5	Постійно отримувати стипендію.	
6	Придбати глибокі й глибокі знання.	
7	Бути постійно готовий до черговим занять.	
8	Не запускати вивчення предметів навчального циклу.	
9	Не відставати від однокурсників.	
10	Забезпечити успішність майбутньому професійному діяльності.	
11	Виконувати педагогічні вимоги.	
12	Досягти поваги викладачів.	
13	Бути прикладом однокурсників.	
14	Домогтися схвалення батьків і оточуючих.	
15	Уникнути засудження та покарань погану навчання	
16	Одержати інтелектуальне задоволення	

Методика для діагностики навчальної мотивації студентів Н. Бадмаєвої
розроблена на основі опитувальника А. Реана та В.Якуніна

До 16 тверджень вищезгаданого опитувальника додано твердження, що характеризують мотиви вчення, виділені В. Леонтьєвим (2002), а також твердження, що характеризують мотиви вчення, отримані Н. Бадмаєвою в результаті опитування студентів та школярів. Це комунікативні, професійні, навчально-пізнавальні, широкі соціальні мотиви, а також мотиви творчої самореалізації, уникнення невдачі та престижу.

Оцініть ступінь згоди з відповідями на запитання: "Для чого я навчаюсь?".

Текст опитувальника

1. Тому що мені подобається обрана професія.
1 2 3 4 5
2. Щоб забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності.
1 2 3 4 5
3. Хочу стати фахівцем.
1 2 3 4 5
4. Щоб дати відповіді на актуальні питання, що стосуються сфери майбутньої професійної діяльності.
1 2 3 4 5
5. Хочу повною мірою використовувати наявні у мене задатки, здібності та схильності до обраної професії.
1 2 3 4 5
6. Щоб не відставати від друзів.
1 2 3 4 5
7. Щоб працювати з людьми, треба мати глибокі та всебічні знання.
1 2 3 4 5
8. Тому що хочу бути серед кращих студентів.
1 2 3 4 5
9. Тому що хочу, щоб наша навчальна група стала найкращою в інституті.
1 2 3 4 5
10. Щоб заводити знайомства та спілкуватися з цікавими людьми.
1 2 3 4 5
11. Тому що отримані знання дозволять мені досягти всього необхідного.
1 2 3 4 5
12. Необхідно закінчити інститут, щоб у знайомих не змінилася думка про мене, як про здібну, перспективну людину.
1 2 3 4 5

13. Щоб уникнути засудження та покарання за погане навчання.
1 2 3 4 5
14. Хочу бути шановною людиною навчального колективу.
1 2 3 4 5
15. Не хочу відставати від однокурсників, не хочу опинитися серед відстаючих.
1 2 3 4 5
16. Тому що від успіхів у навчанні залежить рівень моєї матеріальної забезпеченості у майбутньому.
1 2 3 4 5
17. Успішно вчитися, скласти іспити на «4» та «5».
1 2 3 4 5
18. Просто подобається вчитися.
1 2 3 4 5
19. Потрапивши до інституту, змушений вчитися, щоб закінчити його.
1 2 3 4 5
20. Бути постійно готовим до чергових занять.
1 2 3 4 5
21. Успішно продовжити навчання на наступних курсах, щоб дати відповіді на конкретні навчальні питання.
1 2 3 4 5
22. Щоб придбати глибокі та міцні знання.
1 2 3 4 5
23. Тому що в майбутньому думаю зайнятися науковою діяльністю за фахом.
1 2 3 4 5
24. Будь-які знання знадобляться у майбутній професії.
1 2 3 4 5
25. Тому що хочу принести більше користі суспільству.
1 2 3 4 5
26. Стати висококваліфікованим фахівцем.
1 2 3 4 5
27. Щоб дізнаватися про нове, займатися творчою діяльністю.
1 2 3 4 5
28. Щоб дати відповіді на проблеми розвитку суспільства, життєдіяльності людей.
1 2 3 4 5
29. Бути на хорошому рахунку у викладачів.
1 2 3 4 5
30. Домогтися схвалення батьків та оточуючих.
1 2 3 4 5
31. Навчаюся заради виконання обов'язку перед батьками, школою.
1 2 3 4 5

32. Тому що знання надають мені впевненості у собі.

1 2 3 4 5

33. Тому що від успіхів у навчанні залежить моє майбутнє службове становище.

1 2 3 4 5

34. Хочу отримати диплом з хорошими оцінками, щоб мати перевагу перед іншими.

1 2 3 4 5

Ключ до тесту и обробка результатів опитування

- Шкала 1. Комунікативні мотиви: 7, 10, 14, 32.
- Шкала 2. Мотиви уникнення: 6, 12, 13, 15, 19.
- Шкала 3. Мотиви престижу: 8, 9, 29, 30, 34.
- Шкала 4. Професійні мотиви: 1, 2, 3, 4, 5, 26.
- Шкала 5. Мотиви творчої самореалізації: 27, 28.
- Шкала 6. Учбово-пізнавальні мотиви: 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24.
- Шкала 7. Соціальні мотиви: 11, 16, 25, 31, 33.

При обробці результатів тестування необхідно підрахувати середній показник по кожній шкалі опитувальника.